

НИ ВА

МІСЯЧНИК ПОСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВ-
НИМ І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ.

Адрес Редакції і Адміністрації:
Львів, Корняктів ч. 1.

З М І С Т:

Пекуча справа	113
Др. В. Охримович: Чому я на вернувся? . . .	114
Ceterum censeo... „Унію треба знищити!“ . . .	125
о. Др. Гавриїл Костельник: Недоля рабів . . .	130
о. Др. Я. Л.: Гаятовський як гомілет . . .	131
о. Волод. Герасимович: Спроби оживлення Богослужень і звичаїв у нашому обр. . .	140
о. В. К.: Історія чеської церковної схизми . . .	143
о. В. Коменда: До статті: Історичні значіння виразу „православний“ — слів кілька . . .	150
Допись	153
Наша молодіж — наша будучість	155
Нові книжки	158

ЛЬВІВ, 1920.

З друкарні „Діла“ Львів, Ринок ч. 10.

До предплатників „НИВИ”!

**В 1921. р. „НИВА” виходити-ме що місяця у двох
аркушах друку.**

Наукові статті, які редакція призначила для
сього річника, будуть дуже інтересні і на часі.

Увійдуть тут:

дра В. Охримовича: „Як я пізнав Христа і Його-Цер-
ков?” (II. часть розправи „Чому я навернувся?”);

о. д-ра Дорожинського: Про нове канонічне право;

о. д-ра Т. Галущинського: Про Святе Письмо;

о. А. Стельмаха: „З метафізики розвою людства”;

о. д-ра Г. Костельника: Про значіння нашої церковної
мови; і др.

Тому, що в нинішніх часах годі вперед означити ціни
друку, паперу, поштової оплати і т. д. на якийсь дов-
ший протяг часу, (так від 1—2 ч. до 3—4 ч. підскочи-
ла ціна друку о 50%; а від 4—5 ч. до 5—6 ч. о 38%!),
для кожного числа „Ниви” в 1921 р. буде означена
осібна ціна. Не можна отже заздалегідь подати квоти
цілорічної передплати на „Ниву”.

Хай отже ніхто не присилає передплати на цілий рік, хай тільки
заплатять всі, що „Ниву” дістають, за ті числа, котрі дістали, то
фінанси „Ниви” будуть в повному порядку. Коли „Нива” в сьо-
му 1920. р. не виходила так точно та в такому обемі як запові-
далося, сьому винні головно слабії фінанси. „Нива” друкується
в 1000 прим., і всі розходяться, а доси вплинуло тільки 230 прену-
мерат (грішми)! Се дає лиш 11.500 Mk., а всі видатки виносять
звиш 30.000 Mk.! Колиб було з яких 700 дійсних предплатників
(а колись мала „Нива” 1.000 таких предплатників), то „Нива” вже
була би доволі забезпечена.

Передплату найлекше зібрати при нагоді **соборчиків**,
як се в декотрих деканатах вже зроблено.

**Просимо дуже а дуже о вирівнання залеглостий
чим скорше.** — Тільки в тій надії та вірі, що сі залег-
лости будуть вирівнані, ми й відважуємося видавати
„Ниву” в 1921. р.

Просимо о нових предплатників!

— — — **Всч. Отці! Поширюйте „НИВУ”!** — — —

Чим більше буде предплатників — се ясне, — тим біль-
ше „Нива” відповідати-ме всім вимогам!

Н И В А

МІСЯЧНИК ПОСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ.

Ч. 5. і 6. Львів, за листопад і грудень 1920. Рік XV.

Виходить раз на місяць в об'ємі двох аркушів друку.

Передплата виносить: 100 Мк річно; поодинокє число 10 Мк.

Адрес редакції і адміністрації: Львів, вул. Корняків ч. 1.

Пекуча справа.

Від 1918—1920/21 майже не було у Львові духовного семинара. Се був правдиво тяжкий удар для нашої церкви. Як раз в тім часі, коли пошесть і війна десяткували ряди нашого духовенства, неможливо було виховувати нових кандидатів. Всі, що зрозуміли вагу сеї справи, з великою триво-гою глядять на будучність нашої гірко досвідчуваної церкви.

Сего однак шкільного року по великих заходах удалося отворити семинар та скликати питомців бодай трех вищих років. Перший рік на разі не може бути прийнятий до сере-дини, бо військо займає єще дотепер більшу часть будинку. Як нам відомо, се одинокий случай в цілій тепе-рішній польській державі, що так важна церковна інституція зареквірована на військові ціли.

Тепер однак приходить пекуча справа. За всяку ціну удержати семинар. Розходиться головно о матеріальну його сторону. Дотація признана для семинара виглядає на ірбню. На удержання одного питомця виплачують аж 23 М місячно. Не є також виключене, що незадовго устане всяка дотація. Так отже тягар удержання семинара мусить перейти на діє-цезію, як се предвиджує церковне право і як се діється у многих краях, де вже наступив розділ держави і церкви.

Тому то Митрополичий Ординаріят віднісся зі зазивом до всего духовенства своєї дієцезії о скору поміч для зруй-нованого семинара. Поміч, про яку говориться у відозві, не є тяжка ані неможлива до переведення. Треба доброї волі та жертволюбивости, а удержання семинара буде запевнене. Нехай тільки кожда церква в дієцезії пожертвує на рік 1.000 Мп., а кождий священник незначний даток в харчах, а семи-

нар, в повні заосмотрений, буде міг без тяжкої журби о хліб насущний звернути цілу свою працю, увагу на виховання та науку питомців.

Ми зі своєї сторони дуже поручаємо сю справу нашому духовенству. Много ми ратували, основували та піддержували всяких інституцій, тепер розходиться о найблизшу та найважнійшу для нас. Можна сказати о основу нашого церковного життя та єствовання. Бо єсли Ректорат буде змушений для браку матеріальної піддержки розв'язати семинар, се могло би принести для нас необчислені шкоди, про які нині не можна писати. А відвічальність спала би на духовенство.

Працюймо, всечесні Отці, працюймо всіми силами, бо инакше загинемо — не лиш ми, але й наш нарід!

Др. В. Охримович.

Чому я навернувся?

Від неособового, світового пантеїзму

до особового, надсвітового теїзму.

Дальша переміна моїх філософічно-релігійних поглядів счинилася знов від того, що дух упіснунвся за права духа: я зрозумів, що головна різниця між духом і матерією проявляється в тім, що коли вся фізична природа лежить виключно й цілковито в онтологічній області фактів, в області того, що є, то царство духа сягає поза сю область в деонтологічну країну вартостий, в країну того, що повинно бути, в країну ідеалів, а головно в країну етики або моралі. Ціла фізична природа лежить поза межами доброго й злого, вона не має ніякої совісти, ніякого сумління, вона не знає ніяких етичних вартостий, вона не підлягає ніяким моральним законам, які для духового життя мають не меншу вагу, ніж фізичні закони для матеріального світа. А преціньже між законами фізичними й етичними лежить непрохідна пропасть, через яку неможливо перекинути ніякого мосту, ніякої кладки. Фізичні закони приневолюють силою конечности, силою необхідности; фізичних законів неможливо порушити, їх ніхто не може переступити, хочби й як хотів, але якби се було можливе, то воно не булоби гріхом. Навпаки моральні, етичні закони обов'язують силою свободної волі; етичний закон — се такий закон, який дається переступити, який фізично можливо порушити, але якого не годиться переступати, якого не вільно порушувати. Одним словом: де обов'язують закони фізики, там уже кінчиться свобода волі, а закони етики обов'язують щойно там, де починається свобода волі. Отся різниця дає нам ще оден доказ, що дух

матерія — се дві зовсім окремі, зовсім інакші субстанції, та ся ріжниця доказує також, що свободна воля є суцною, есенціональною прикметою духа. Дух без свободної волі — се „*contradictio in adjecto*“, се нісенітниця, яка не дасться подумати.

Отсі мірковання приневолили мене признати людській душі не тільки нематеріальність або духовість, але також свободну волю як суцну прикмету духовости.

Одночасно я зрозумів також і се, що загальний закон причиновости зовсім не виключає свободної волі людської душі, бо свободне хотінне ніяк не треба розуміти як безпричинне хотінне. Коли я чогось свободно хочу, коли я свободно рішаюся на якийсь поступок, то се ніяк не значить, що я хочу без причини або що я рішаюся без причини. Закон причиновости обов'язує також і в країні духа, подібно як у країні матеріальної фізичної природи, з тою одною ріжницею, що в обсягу фізичної природи бачимо конечні, необхідні причини, а в обсягу духа маємо до діла зі свободними, добровільними причинами, — і з тою другою ріжницею, що фізичні, матеріальні причини досягають свої наслідки несвідомо, а психічні, духові причини стремлять до своїх наслідків менше або більше свідомо, причім свідомий наслідок називається наміром, цілею або метою.

Про свободну волю людської душі переконує нас найкрасше наше внутрішнє самоспостереження або наша самосвідомість. Правда, деякі новочасні психольоги навчають, що наша самосвідомість свободної волі — се тільки обманлива злуда, що нам тільки так здається, будьто ми маємо свободну волю. Одначе на те немає ніякого доказу, щоби се була тільки злуда, а за те безсумнівний факт естования етичних норм, себто моральних заповідий і правних законів доказує понад усякий сумнів, що людська душа має свободну волю, бо без свободної волі немає ні обов'язку ні відвічальности, ні заслуги ні провини, а без того ані право ані мораль не дадуться навіть подумати. Якщо всі наші слова й діла, всі наші вискази й поступки є конечним наслідком незалежних від нас причин, тоді не може бути мови об тім, щоби нас могли обов'язувати якісь норми, якісь заповіді або якісь закони, ані об тім, щоби ми могли відповідати за їх виповнення або переступлення. Тож колиби навіть психольогія без припущення свободної волі була можлива, то одначе мораль і право без свободної волі булиби простою нісенітницею.

Инша річ, що причини добровільні, залежні від свободної волі духа, зістають у тісних взаєминах з причинами необхідними, залежними від фізичних законів матерії, так як душа зістає в тісних взаєминах з тілом. Також і се правда, що ми не знаємо і не можемо добре зрозуміти, в який спосіб відбуваються взаємини між тілом і душею, між матерією і духом, між необхідною долею і свободною волею. Одначе

ані той факт, що свободна воля духа зістає в тісних взаєминах з необхідною долею матерії, ані сей факт, що ми тих взаємин не можемо зглубити й поняти, не дають нам підстави відкидати свободну волю людської душі, коли ся свободна воля є необхідною льогічною передпосилкою (премісою) права й етики, правних і моральних законів.

Отсі розважування довели мене до того, що я мусів людській душі признати свободну волю як її суцню, необхідну прикмету.

*

*

*

Як дальшу есенціональну, конечну прикмету людської душі я мусів признати її особовість, яка проявляється в єдності й безпереривности нашої свідомости, нашого духовного „я“ — значить у тім, що наше духовне „я“ є все і всюди одно й те саме. Я почуваю і є свідомий і певний того, що я завсіди і всюди є той самий, бо хоч і стаюся з часом інакший то всеж таки не стаюся ким иншим, не стаюся хтось инший. Дальше я є свідомий того, що я є „хтось“ а не „щось“, — що моя душа є активний діяч, а не пасивне дійство. Моя душа зовсім не те саме, що мої почування й бажання, ані не те саме, що мої думки й мої вчинки; навпаки, моя душа — це автор моїх почувань і бажань, автор моїх думок і вчинків; моя душа — це той „хтось“, котрий почуває й бажає, котрий думає й ділає. І це не є ніяка злуда, бо певність, яку дає нам про се наша самосвідомість, себто самоспостереження нашої душі така велика, що понад неї більшої певности взагалі не можемо мати.

Та колиб ми все таки мали ще який сумнів що до цього, то знов стає нам тут у пригоді етика, бо без особовости людської душі ніяка етика не булаби можлива. Якщо людська душа не є автором психічних процесів, а тільки їх сумою, — якщо людська душа не є активним діячем, а тільки пасивним дійством, — якщо людська душа не є той „хтось“, котрий щось діє, а тільки те „щось“, з котрим щось діється, — то в такім разі не може бути бесіди про ніяку моральну одвічальність ані про ніякий моральний обовязок.

В отсій справі велике вражіння зробили на мене розважування вченого, знаменитого історіософа Максима Карєєва, професора петроградського університету. Я позволю собі переповісти тут його думки про цю справу, висказані в четвертім „Лісті до самоуків“ в його творі п. з. „Вказівки для самообразовання“.

З біологічної точки погляду — каже він — стараються деякі вчені звести ціле людське „я“ без ніякого останку до певної функції фізичного організму з його перемінними станами і на сій основі це „я“ являється нічим иншим, як тільки загальною назвою для цілого ряду поодиноких психічних актів, які в остаточній аналізі зводяться до таких або

инших станів фізичного організму. Одначе в нашім внутрішнім досвіді наше „я“ показується нам цілком інакше: наша свідомість, наше безпосереднє почування велить нам бачити в отсім „я“ одноцільне й самостійне духове єство, себто якраз те, що називається „особовістю“. Навіть той, хто на основі теоретичного розважування визнає, що його „я“ є тільки злудою, навіть і той не може позбути ся тої злуди.

Особовість — каже Карєєв — є перш усього появою внутрішнього досвіду і тому про злудність сеї появи можна говорити лише з таким правом, як про злудність зовнішнього, зверхного досвіду, який свідить про єствованне матерії з питомими єї прикметами.

Внутрішній досвід крім того доказує нам, що особовість може панувати над тілом, або навпаки йому піддаватись.

Занепад особовости помічаємо тоді, коли людина „опускається“, попадає в лінивство, допускається проступків і злочинів, хоч єї тіло може одночасно оставати в стані цвітучого здоров'я.

І наш внутрішній досвід і обсервації над иншими людьми утверджують нас у думці, що особовість покликана до життя й діяльності, до розвитку й вивершування, досконалення — і той, чия особовість поправді жива, діяльна, розвинена і здібна до вивершування, — а се в більшій або меншій мірі питоме кожній нормальній людині — той невідклично змагатиме до ідеалу особовости, бо принцип особовий, як принцип духовий, завсігди творить свій ідеал. Хочби розум і совість робили похибки, хочби творили односторонні ідеали одниничної звершености (досконалости), завсігди тим ідеалом буде побіда духа над матерією, побіда розуму, совісті, обов'язку, побіда так або інакше понятого особового принципу над усім, що тому принципови не дає бути тим, чим він повинен бути.

З отсеї точки погляду кождому, кому вона доступна, повинні являтися фальшивими (хочби лише наслідком своєї односторонности) всякі теорії, які відкидають особовий принцип або намагаються звести його до чогось йому суперечного або навіть ворожого. Такою теорією являється наприклад той напрям, який намагається всі духові появи — всі без ніякого останку, без ніякої решти — звести до появ чистоматеріальних. Критична філософія — каже Карєєв — забороняє зводити духа на матерію, або матерію на духа, а наша свідомість, наше безпосереднє почування й сама наша воля кажуть нам вірити в одноцільність і самостійність нашого „я“. Оттим то — каже він — консеквентно переведений матеріалізм теоретичний, якому зрештою противиться і критична філософія і безпосереднє почування, се наука ворожа принципови особовости та єї моральній стороні.

Та ще є й инші теорії супротивні особовому принципови. Вже в давнину єствували релігійні й метафізичні системи, які

названо пантеїстичними. В тих системах цілком відкидається особовість, самостійне „я“, індивідуальний дух в ім'я такого або іншого висшого, загальнішого принципу. Подібну тенденцію бачимо в деяких наукових теоріях наших часів. Одні з фізіологічної точки погляду хочуть бачити в поодинокім „я“ не щось одноцільне, але щось збірне, зложене з поодиноких станів тіла. Інші, стоячи на соціологічній точці погляду, поймають поодиноке „я“ не як щось ціле, але як щось частинне, не як цілість, але як частину, як просту відбитку культурно-соціального середовища, як атом і продукт суспільного духа. Одна теорія відкидає єдність індивідуальної душі, друга відкидає її цілість. В світлі тих теорій особовість є лише функцією тіла, або лише продуктом суспільства, або одним і другим. Одначе так може видаватися з точки погляду фізіології й соціології, але не з точки погляду психології з її принципіальними фактами свідомости, єдности й цілости нашого „я“, його почуття окремішности, самостійности і свободи як супроти власного тіла так і супроти суспільства — і наконєць його стремління бути самим собою.

І далі Карєєв так каже: Нехай і так буде, що духовество людини є в якійсь частині функцією її тіла, а в якійсь частині продуктом суспільного середовища, то всеж таки щось поза тим усім лишається — і те „щось“ має по думці Карєєва якраз найбільшу вартість і для самої людини і для цілого суспільства.

Я на роком трохи ширше переповів думки Карєєва про особовість людської душі, бо сей знаменитий новочасний учений визначається з одного боку всестороннім образованием, глибиною думки і шириною погляду, а з другого боку рішучим вільнодумством і тверезим критицизмом та не належить ані до правовірних ані до віруючих, — і коли такий вільнодумний і тверезий учений приймає нематеріальність, духовість, самотність, єдність і особовість людської душі, то його погляди мусять мати велику доказову вагу й велику переконуючу силу.

Отсі розважування привели мене до того, що я відкинув всяку матеріалістичну й пантеїстичну психологію та чувся приневолений признати психологію метафізично-спірітуалістичну, психологію духової субстанції й особовости.

* * *

Переміна моїх думок про людську душу потягнула за собою переміну моїх думок про Боже Єство. Признавши особовість людській душі як есенціональну прикмету духа взагалі, я мусів признати особовість також Найвисшому Духови; я був приневолений відкинути неособового Бога пантеїстів та приймати особового Бога теїстів.

Бог пантеїстів не є особою, тільки абстрактним, сухим, холодним поняттям, якому недостає життя й тепла. Таке нео-

собове, абстрактне поняття Бога не може заспокоїти нашого релігійного почування. Неособового, пантеїстичного Бога трудно любити, а ще трудніше до него молитися. Колиби неособовий Бог навіть підходив для філософії, то й у таких разі не бувби придатний для релігії. І справді історія людства показує, що пантеїстичний, неособовий Бог мав визнаців тільки між філософами, але нігде і ніколи не був предметом всенародного релігійного почитання серед широкого загалу людности.

* * *

Ми мусимо признати Богови особовість ще й тому, бо се одинокий спосіб навязати етичні вартости й норми до ідеї Бога. Несвідомий і неособовий Бог пантеїстів — се ніщо інше, як тільки релігійно-філософський спосіб поняття фізичної природи („*Deus sive natura*“). А вжеж фізична природа чи то натура не знає ні етичних норм ні етичних вартостей; для моралі нема в фізичній, матеріяльній природі ані місця ані підстави. Тож коли понимаємо Бога як неособове єство, тотожне (ідентичне) з фізичною природою, тоді етичні норми й вартости втрачають усяку підставу і не мають на чім опертися, бо на фізичній природі опертися не можуть. Виходить, що пантеїстичний світогляд не може дати релігійного умотивовання для етики, ні етичного умотивовання для релігії. Таке обопільне умотивовання стає можливе шойно тоді, коли приймемо особового Бога, а таке умотивовання є конечно потрібне, бо ні релігія без етики не є правдивою релігією, ні етика без релігії не є правдивою етикою.

Релігія без етики не має сенсу, не має змісту, бо „віра без діл мертва єсть“, бо „хочби хто ангельськими мовами говорив і знав всі пророцтва і всі тайни і мав всю віру, таку, щоби міг гори переставляти, але не мав любови, то бувби він як кимвал бряцающий і як мідь пустозвєнща і бувби він ніщо“. І на виворіт, етика без релігії не має ані підстави, ані цілі, ані загрози (санкції). Філософи повідумували багато всіляких системів т. зв. „незалежної етики“, себто етики без релігії; одні з тих системів є релятивні, другі абсолютні, одні автономні, другі гетерономні, алеж усі ті системи суперечать одна одній і збивають себе взаємно. Кожда з тих систем має дещо за собою, та ні одна з них не дає вдоволяючої відповіді на питання, чому й длячого ми псвинні боротися зі злом, стреміти до чесноти, берегтися гріху, сповняти обовязки і не переступати заповідий. Ні одна система „незалежної етики“ не спромоглася дати на це питання такої відповіді, яка моглаби вдоволити наш розум, наше серце і нашу совість.

Оттим то ні релігія без етики, ні етика без релігії одна без одної не може обійтися. Взаємини між релігією і етикою подібні, як між розумом чистим або теоретичним і розумом

приспособленим або практичним. Великий філософ Кант, який з точки погляду чистого розуму відкидав особового Бога, мусів признати, що практичний розум без особового Бога не може обійтися, що особовий Бог є необхідним постулатом практичної філософії*. Одначе годі зрозуміти, як се може бути, щоби межи розумом чистим і розумом практичним була суперечність і то така велика суперечність, щоби перший заперечував те, чого другий необхідно домагається. Атжеж правда є тільки одна і що являється правдою для практичного розуму, мусить бути правдою і для чистого теоретичного розуму.

Оттимто Кареев у згаданім висше творі справедливо замічає, що і консеквентно переведений матеріалізм (атеїзм) і консеквентно переведений пантеїзм суперечать моральности й етиці; правда, він признає, що і між матеріалістами і між пантеїстами бувають дуже моральні, високо-етичні люди, одначе на його думку це тільки свідчить об тім, як велика буває людська непослідовність, людська неконсеквенція.

* * *

Пантеїсти уявляють собі свого неособового Бога як єство несвідоме, яке шойно в людській душі осягає самосвідомість. Колиб одначе ся пантеїстична наука про несвідомого Бога була правдива, тоді трудно зрозуміти, звідки взялися закони логіки й математики. Логічні й математичні закони не є витвором людської думки ані людського ума, бо вони попереджають людську думку і панують над людським умом: вони є людській душі вроджені. Логічні й математичні закони не можуть бути витвором людського духа ще й тому, що вони потверджуються і справджуються в цілій природі, яка прецінь не є витвором людини. Але ще труднійше припустити, щоби логічні й математичні закони були витвором несвідомої природи, яку пантеїсти називають несвідомим Богом. Нема иншого вихолу, як тільки муситься прнняти, що логічні й математичні закони є свідомим витвором свідомого Духа, але духа висшого, ніж дух людини; вони є витвором найвисшої Інтелігенції, яка панує над цілою вселенною, а таким найсвідомішим Духом, такою найвисшою Інтелігенцією є особовий і свідомий Бог, — Бог у розумінню теїстів.

* * *

Про свідомий розум найвисшого Духа свідчить також початок людської мови. Мене завсігди вельми цікавило питання, звідки й як узялася і розвинулася людська мова. Як відомо, наука не дала досі на се питання відповіді, яка вповні вдовольночно пояснялаби сю справу. В творах учених лінгвістів, антропологів, психологів, філософів знаходимо дуже неоднакові і дуже суперечні теорії про початок

мови. Певна річ, що на витворення людської мови зложились з одного боку фізіологічні сили людського тіла, себто слухових і мовних органів, а з другого боку психічні сили людської душі, як свідомі так і несвідомі, як одиничні (індивідуальні) так і суспільні (соціальні). Одначе співділаннем усіх тих сил не дається пояснити в повні без останку початок людської мови, бо навіть мови диких, нецивілізованих народів носять на собі творчий відпечаток такої Інтелігенції, яка перевисшає найвисшу людську інтелігенцію, себто творчий відпечаток Божого Духа. Це відноситься як до змісту мови, так і до її форми. З одного боку абстрактні ідеї (себто загальні поняття) й логічні категорії (себто розумові поділи), які творять зміст людської мови, а з другого боку мовні закони й граматичні правила, яким підчинена форма людської мови, — одні й другі являються без сумніву витвором інтелігенції, витвором розуму; а одначе ні одні ні другі не можуть бути виключним витвором самого тільки людського розуму, бо і одні і другі своїм початком часто попереджають людський розум, а своїм змістом часто перевисшають людський розум. Нема іншого виходу, тільки муситься прийняти, що і абстрактні ідеї і логічні категорії і мовні (граматичні) закони мають свій перший початок — своє пражерело — в Божому Розумі. З уваги на се годі припустити, щоби Бог був несвідомою енергією, лише треба конечно признати, що Бог є свідомою — і то найсвідомішою — Інтелігенцією.

* * *

Найдовше звязувала мене з пантеїзмом — подібно, як передше з матеріалізмом — теорія еволюції, себто гіпотеза Канта й Ляпласа про розвиток зізд і планет та гіпотеза Лямарка й Дарвіна про розвиток рослинних і звірячих гатунків. Одначе прочитуючи всілякі розвідки на сю тему, я зрозумів, що теорія еволюції ні трохи не противиться вірі в особового, свідомого, надсвітового Бога. Еволюцію вселенної не доконечно треба розуміти як несвідому прояву Божого Єства; навпаки, розвиток планетарних системів та рослинних і звірячих гатунків можна ще красше зрозуміти як вислід творчої ідеї Божої, як здійснення відвічних Божих плянів. Оттим то я дуже зрадів, коли я в книгах і розвідках писаних з католицького становища і навіть одобрених церковною католицькою владою, вчитав, що гіпотеза Канта й Ляпласа про розвиток планетарних системів дається дуже добре погодити з біблійним оповіданням про сотворення світа, та що навіть гіпотеза Лямарка й Дарвіна про розвиток звірячих гатунків не противиться католицько-християнській вірі, позакілько ту гіпотезу обмежуємо до самих тільки рослин і звірят та не силуємося розтягнути її на сотворення людини, хиба щонайбільше на сотворення людського тіла, але в нія-

кому разі не на сотвореннє людської душі. З другого боку я довідався, що деякі визначні учені природознавці, навіть такі, що стоять на вільнодумнім, антирелігійнім становищу, як г.р. Вірхов, відкидають Лямарківсько-Дарвінівську гіпотезу еволюційну про початок ростин, звірят і людей. Це все привело мене до того, що для мене ця гіпотеза перестала бути завадою в розвитку моїх філософічно-релігійних поглядів.

* * *

Ізза таких тай інших думок я став признавати особового і свідомого Бога, Творця і Вседержителя видимого й невидимого світа, як Найвисшого Духа, що має найсвідоміший розум і найсвобіднішу волю, як Духа всевідучого і всемогучого і в усіх напрямх найдоскональшого.

Та вже перед тим я став признавати особову людську душу, як самобутну й нематеріальну субстанцію, обдарену свідомим розумом і свобідною волею, а ще переднійше я признавав уже єствовавнє потусторонного (тогобічного), надзміслового, трансцедентного світа. Тим способом було вже в моїм умі зроблене місце й заложена основа для вірування в особисту, індивідуальну безсмертність людської душі, в її позагробове життя. Бо коли є особова людська душа як самостійне, одноцільне „я“, як самобутна нематеріальна субстанція, то тим самим є вже даний підмет, який може жити по смерті тіла. І коли людська душа має свідомий розум і свобідну волю, то тим самим має органи, якими вона може жити незалежно від органів тіла і по їх розпаді. І коли крім сего видимого світа ще є світ другий, світ інший, світ потусторонний і надзмісловий, то тим самим уже є дане місце, де людська душа може жити по розлуці з тілом.

* * *

В тім часі, коли розвиток моїх думок дійшов до цієї точки — а мав я тоді 38 літ життя — сталося, що помер мій батько. Смерть батька не зробила на мені потрасаючого вражіння, бо покійний довгий час перед смертю хорував на невилічиму недугу і мені було наперед відомо, що тільки смерть може увільнити його від того терпіння, яке спричиняла йому довга і тяжка недуга. Мимо того зараз по смерті батька я заримітив у моїй душі дивну перемену. Раз у тім, що між батьком і мною були досить значні різниці в поглядах на життя і людей, на світ і природу — і в розмовах з батьком я нераз спостерігав, що я не можу добре зрозуміти батька, а батько мене. Отже погляди й думки, які мій батько висказував за життя і які мені тоді видавалися не дуже переконуючі або не дуже зрозумілі або не дуже влучні, тепер по його смерті, коли покійний уже не міг словами своїх думок

висказувати й мотивувати, ті самі його думки й погляди стали видаватися мені легше зрозумілі тай більше переконуючі, а з часом я став з ними більше або менше погоджуватися. Одним словом — різниці думок і поглядів між батьком і мною по його смерті стали менші, ніж були за його життя і ця дивна переміна в моїй душі була така скоро й така сильна, що її запримітили моя мати й моя рідня; ба я чув від них іноді вискази, що я старіючися роблюся чимраз подібніший до покійного батька, хоч я був до батька взагалі менше подібний, ніж інші діти мого батька. Одночасно з тою переминою я став чим раз більше цікавитися проблемою загробного життя й безсмертності людської душі.

*

*

*

В тім часі попала мені в руки „Книжочка про посмертне життя“ німецького натураліста, психолога й філософа Густава Теодора Фехнера — (перше видання з 1836 р., шесте з 1906 р.). Ся книжочка зробила на мене велике вражіння — найбільше тому, бо її автор дорогою природничих, психологічних і філософічних висновків приходить до переконання про особову безсмертність людської душі помімо того, що стоїть на вільнодумному, протицерковному й протирелігійному становищу. Тай самі його міркування про сю справу незвичайно цікаві.

Він твердить, що людина живе не раз, але три рази. Перший степень життя є одностайним сном, другий степень життя — на перемену сном і явою, третій степень — вічною, безнастанною явою.

На першому степені людина живе в лоні матери, в самотині й темноті; на другому степені людина живе в суспільстві, але кожда окремо побіч інших людей, в світлі, яке показує тільки зверхну сторону річий; на третьому степені життє людини лучиться з життєм інших духів в життє висше в найвищому Духови, проникаючи внутрішнє єство річий.

На першому степені розвивається тіло дитини зі зароду і творить собі знаряди для другого степеня; на другому степені розвивається дух людини зі зароду, витворюючи собі знаряди для третього степеня. На третьому степені розвивається зарід божественности, що криється в душі кожної людини та вказує на світ потусторонній, тогобічний, для нас покищо темний, але ясний для духа третього степеня.

Перехід з першого степеня на другий називаємо народами; перехід з другого степеня на третій називаємо смертю.

Перший перехід дає нам змогу бачити світ з верха і зовні; другий перехід дає нам змогу бачити світ зі середини, з нутра. Але як дитина на першому степені (в лоні матери) сліпа й глуха, не бачить світла ані красок ані не чує звуків, що наповнюють сей світ, а розлуку з лоном матери відчуває

прикро й болюче, так і ми в теперішнім нашій життю, коли наша свідомість замкнена в тісному тілі, нічого не знаємо про блески і звуки, про барви й тони, про свободу й величність життя третього степеня. Смерть — се тільки другі народини до свободнішого буття, — народини, при яких дух розриває і скидає зі себе на поталу гниття свою тісну поволоку, подібно, як се чинить дитя при перших народинах.

Тоді будемо могли проникнути й відчуті внутрішнє єство всіх річий, які тепер змислами тільки зверха обнимаємо. Тоді не будемо вже мучитися, щоби словами й рухами передати другим людям наші думки, але будемо зазнавати розкоші, бо будемо безпосередно викликувати думки в інших душах і хоч уже не будемо зовнішно обявлятися иншим найдорожшим, покинутим на землі, та за те дух наш оселиться в їх душах в їх найглибшій нутрі як їх частина і буде в них і через них думати й ділати.

В той спосіб Фехнер на підставі відомих фактів фізичних і психічних дорогою порівнянь (аналогій) і заключень (конклюдій) приходить до висновків про життя по смерті.

* * *

В кожній людській душі є вроджене непобориме і незнищиме стремління до правди й добра, до щастя і досконалости. Кожде природне, вроджене стремління мусить мати змогу досягнути своєї мети і знайти задоволення — і не бачимо на світі таких природних, вроджених стремлінь, якіби в ніякім разі не могли досягнути своєї мети або не могли знайти задоволення, хочби в поодиноких, конкретних випадках ті стремління лишалися незадоволені й незавершені.

Одначе вроджені, природні стремління людської душі до правди й добра, до щастя й досконалости ніколи і в ніякім разі не можуть на сім світі бути задоволені, не можуть на світі досягнути своєї мети. З сего виходить, що мусить бути світ инший, світ потусторонній, мусить бути инше, посмертне життя, де ті вроджені стремління людської душі моглиби вповні розвинути та дійти до своєї цілі, себто до ідеалу правди й добра, щастя й досконалости. Якби так не мало бути, — якби мало бути інакше, — то се противилосяби природі людської душі, противилосяби логіці фактів.

* * *

Життєвий досвід показує нам, що на сім світі не має справедливости, що на сім світі кривда, насильство й обман часто панують і тріумфують, а чесність і праведність часто бувають понижені й упосліджені, що часто лишаются злочин і провина в сім житті без кари, а чеснота й заслуга без нагороди. Одним словом: „немає в світі правди“, як говориться в нашій народній пісні:

„Нема в світі правди, правди не зискати, бо тепер неправда стала панувати. Уже тепер правда стоїть у порога, а тая неправда сидить кінець стола. Уже тепер правду ногами топтають, а тую неправду медом напувають. Уже тепер правда сидить у темниці, а тая неправда з панамі в світлиці. А вже тая правда сльозами ридає, а тая неправда все не тагуляє. Десь ти, правдо, вмерла, чи ти заключена, що тая неправда увесь світ зажерла!“

Колиж на сьому світі немає правди, немає повної справедливости, то мусить бути інший, потусторонній світ, в якому буде покаране те, що тут лишилося не покараним, і буде нагороджене те, що тут лишилося ненагородженим, в якому правда й справедливість осягнуть перемогу, тріумф і пановання.

Якби так не мало бути, — якби мало бути інакше, — то се противилосяби вродженому кожній людській душі почуттю справедливости, противилося би вродженому нам моральному закону і тоді етика немалаби ані загрози ані змислу, немалаби ані санкції ані сенсу.

* * *

Всі виложені досі міркування й розважування привели мене до переконання, що я не можу обійтися без релігії, що я мушу визнавати якусь релігію та що моєю релігією не може бути натуралістичний, неособовий пантеїзм, але мусить нею бути особовий, духовий, позасвітовий теїзм. Я прийшов до переконання, що я мушу вірити в особового, надсвітового Бога, в абсолютний моральний закон і в індивідуальну безсмертність людської душі. Іншими словами: я мусів признати правдивість природної обяви Божої, яка міститься в отсих трьох правдах християнської віри:

1. що єсть оден Бог, котрий все сотворив і всім управляє;
2. що Бог є суддя справедливий, котрий за добре нагороджує, а за зле карає;
3. що людська душа єсть безсмертна.

(Далі буде.)

Ceterum censeo...

„Унію треба знищити!“

II.

Упоравшись з духовенством, не полишивши на нім ні сухої нитки, не найшовши ані одної додатної сторони, взявся наш любий конфратер до нашого духового стада, до вір-

них, і вже на самім початку заявляє, що „po tem, cośmy słyszeli o pasterzach, nie wiele możemy spodziewać się po owcach“ (ст. 24.)

В фабрикванню статистики поміг йому другий наш друг і приятель Евлогій, який вислав звіти до „Святійшого Синода“, що в грудні вже мав мати 50 парохій, в лютім 100, в марті 152, а з кінцем цвітня 200 вже готових, а 300 намічених парохій. Скажемо єпископови Евлогієви на сі його перехвалки звісну йому пословицю: „Врі (бреши), да меру знай!“, бо навіть приятель його кс. М. Ст. сумнівається що до тих чисел пишучи що: „można by podnieść zarzut co do prawdomówności źródeł rasyjskich“, але мимо того опирається на сих жерелах і клеветче дальше на духовенство і вірних та каменем кидає на святе діло зєдинення, на Унію!

А Евлогієва статистика виказує ні менше ні більше лиш 500 парохій т. є. $\frac{1}{4}$ всіх уніятських парохій Галичини, а се число є рішучо — фантазією воїнствующого, безпощадного, страшного Евлогія. І ксендз М. Ст., який так скрупулятно виписав всі імена наших апостатів з усіх можливих жерел, (та дочислив до них і коренних Москалів, як протоєрея Туркевича і майбутнього апостату небіщика о. Маковея), був би певно вичислив і всі парохії православні, а мимо того шукання з ліхтарнею в білий день по тенденційних жерелах найшов всего на всего — не пятьсот, лиш: 58 на всі три дієцезії (ст. 25—27).

А мимо того, що Евлогієва статистика видалася ксендзу М. Ст. брехливою, та мимо того, що вичислені ним на ст. 26 і 27-мій з пятьдесять парохій 31 парохій належить до перемиської дієцезії, фабрикує в звісний вже нам спосіб множення через пять, опираючись на якимсь апокрифічним „materiały zebrane przez nas w terytoryum 117 łacińskich placówek duszpasterskich w archid. lwowskiej, stwierdzamy że na tym terenie ludność została zarażona schizmą w 156 miejscowościach. Odpowiednio do całego terytoryum dycecezyj łacińskich lwowskiej i przemyskiej należało by tę liczbę podwyższyć pięciokrotnie. W takim razie otrzymalibyśmy blisko 800 miejscowości, w których unicy, w większej lub mniejszej liczbie, poszli na lep prawosławia“ (ст. 29).

Отже кс. М. Ст. признав Евлогієве число 500 за фантастичне, а мимо того сам в своїй заїлости множенням через пять підносить се число до 800!... Тут бачимо, як то злоба може чоловіка засліпити, що йому навіть розум відіймає!...

Але допустім навіть фантастичне неімовірне число нашого конфратра 800 парохій заражених православ'єм, і спитаймось тут, чи винна тому Унія в першій мірі, а в другій мірі духовенство уніятське?

І так найперше питаємо: Хто перед війною підпомагав москвофільство а тим самим і православє? Були-ж пре-

дідичі, як Ценські, Скшинські, Гнівоші, що під ніяким услів'ям не булиб запрезентували у себе священика-Українця, лише „przyjemniejszych w obcowaniu“... Хто кинув клич: „trochu prawosławia nie zaszkodzi!“ Через що пішов небіщик Андрій Потоцький з світа, як не через перефорсовання против волі народа десяти москвофілів при соймових виборах!... Каже пословиця: Хто сіє вітер, той бурю пожне — тому і ми скажемо: фарисеї, фарисеї! Самі ви москвофільство засівали, самі ви православя плекали, а тепер, — коли воно видало овоч, кидаєте на нас каменем, плюєте на св. Унію,

Розгляньмо другу причину розросту православія. Сказано: „Вдарю на пастиря а розбіжуться вівці“. Чиїж се слова? Се слова божественного Спасителя, і вони і на нашій пастві мусіли сповнитися. А хтож забрав перший вівцям їх пастирів? Чи Москалі? Ні! Ще галицька адміністрація, — яку тепер чомусь називається „австрійською“ запроторила більш як 400 пастирів по Талергофах та Терезієнштадтах, — отже вони є моральним виновником того сирітства нашої пастви, а затим і тут і там її упадку в тенета православя. А тепер фарисеї злорадно зтираєте руки і тішитесь, що „lud ruski garnał się wprost gorączkowo do prawosławia“ (стор. 27).

Глядім за дальшими причинами. Прийшов Москаль і поставив просто нелюдське правило, що там, де священик український чи добровільно чи під примусом уступив хоч би на кілька день з парохії, там вже насаджував Евлогій **против волі населення** своїх „батьошок“, а опісля хвалився, що він вже має 50, 100, 500 парафій!... Чи і за сей брутальний акт насильства свята Унія має відповідати? Чи і тому Унія „nie wytrzymała egzaminu ze swej siły wewnętrznej?“ (ст. 4) коли її давила, дусила „siła zewnętrzna“. Я цікавий знати, що скаже кс. М. Ст. коли йому нагадаю прим. на насильну касату монастирів у Франції, розгонювання монахів у Франції через вороже церкві правительство? Чи також скаже, що „katolicyzm w Francyi nie wytrzymał egzaminu ze swej siły wewnętrznej“. Певно скаже: „e! to co innego!“, бо у тих фарисеїв то все „e! to co innego!“ коли розходиться о Унію, та о кинення каменем на ненависних собі Українців. Або прим. тепер, коли большевики зачнуть нищити церков в своїй державі і судьба ся не мине і нечисленні польські парохії на Україні і Росії. Певно буде „co innego!“

Пригляньмось ще і сій причині. Народ, позбавлений своїх провідників, яких фарисеї загнали в тюрми, побачив тепер силу „руського штика“ з одної сторони, а добродушність „руського солдата“, з другої сторони, що не так, як другі війська, які йому прийплось опісля бачити, прийшов його не рабувати, останній кусень хліба з уст видирати,

а приніс зі своєю силою і добробут і сало і солонину, мукку і хліб, цукор і тютюн, а притім щире, золоте серце, і виступав як местник за кривду його „отця духовного“, якого фарисеї клали в кайдани, запроторили у в'язницю, плюлю в лице і збиткувались — то чиж можна дивуватися, що той наш мужик міг бути збаламучений, особливо, коли бачив, що той салдат війшов в його церков, перехрестився, помолився, а не так як інші хоч і католицькі жовніри, які йому довелось бачити, що з церкви стайню на коні робили, кіна в церквах заводили (гляди шематизм львівської дієцезії на 1918 рік).

Добре то конфратрови М. Ст. тішитися, що між вірними латинниками не було переходу на православє, але бо у них не було ні насильства, ні намови, ні покуси. Генерал-губернатор великий Бобринский — заявив кореспондентови „Русского Слова“, що „у нас не предвидиться борби зь (римо) католической церквою“ і справді! Чи котрому з латинських душпастирів волос спав з голови? Чи котрого латинського священика вони усунули або вивезли? Противно сам кс. М. Ст. признає, що латинське духовенство мало приступ до нашого духовного стада там, де нашим священикам се було заказано. Ось що читаємо на ст. 71. „Nad parafianami, którzy trwali przy Unii, rozciągają opiekę duchowną księża łacінscy, gdyż kapłanowi unckiemu wstępu do tych miejscowości wzbroniono“... Вони з кождої опеції виходять без клопоту ціло: „Rosyan'e grożą proboszczowi wywiezieniem, kończy się jednak na groźbach“ (ст. 64. 5.). „Przed zagrażającym do Rosyi wywiezieniem, ratuje się ksiądz polski znacznym okupem złożonym władzom rosyjskim“ (ст. 70. 32). Kapłan Polak ma dochodzenia ze strony żandarmerji rosyjskiej, wychodzi jednak cało“ (ст. 70. 39.). Ба! що більше: польський звичайненький собі „kapłan-polak“ з Кохавіни Тшопінський, broni skutecznie kapłana-unite przed Rosyanami (ст. 68. 24.), а рівночасно чиновник з генералгубернаторства Мезенцев ординарієви львівської архієпархії о. офіціалови Андрієви Білецькому, на його інтервенцію в справі насильств над уніятською церквою грозить „вішанням“...

І мимо того, що латинський клир тішиться повною свободою а на польських вірних ніхто не наставляв, траплялись і у них такі події, які їх компромітували, як прим. виходження латинського священика з процесією напротив Евлогія в Жовтанцях, перехід самих латинників на православє в Чернушовичах, Полюхові, Германові коло Львова. Але в нас нема тої злости, щоби з похибок одиниць вносити на „wewnętrzna słabość polskiego katolicyzmu“, але... впрочім: „to co innego“...

Подібно як з вифантазуванням числа парохій перейшовших на православє, так само маячить наш любий кон-

фратер і з числом вірних, що перейшли на православ'я і вираховує се число на пів мільона. Яким ключем дійшов він до сего числа? Промінями Рентгена, які випускав з свого люблячого Унію серця. Смієтесь браття? Не смійтеся, а читайте: „Wobec najlepszej tajemnicy [Рентген! пишучо Рентген!], jaką pod tym względem zachowują Rusini, trudno na to pytanie dokładnie odpowiedzieć. Aby jednak uzyskać przynajmniej uzasadnione prawdopodobieństwo musimy się podjąć pewnych kombinacji. Wiemy (!), że parafij prawosławnych w czasie inwazji było 500(?!), każda parafia liczyła bodaj po 1000 dusz, a więc okrągło pół milionka!“

Дві братні душі, обі ненавидячі Унію цілим серцем, найшлися як в корці маку. Евлогій дав множимок, наш конфратер дав множник, а ти, свята Уніє, терпи! Але давнє право льогічне каже: „Quod gratis asseritur, gratis negatur!“ З комбінаціями, правдоподібностями (ст. 32.) кс. М. Ст. полемізувати не будемо, бо тут, виразившись дуже чемно: кс. М. Ст. занадто „gratis assert!“!

Кс. М. Ст. лише три громади, а саме: Бичківці, Бишів і Яричів хвалить за їх опозиційне становище против воїнствуючої схізми, але і тим своїм „ze wszecch miar uznania godnym gminom“ причіпляє латку пишучи, що власне становище їх доказує, що „страшний терор“ і „брутальний гвалт“ не був знов таким, щоби його не було можна і то в досить легкий спосіб переломити. Ми лише питаємо ксендза М., чому він тут консеквентно до своєї тези „множення через пять“, не помножив бодай ті три „uznania godne gminy“ через пять, то булоб таких хоч пятнайцять парохій? Е! бо пятнайцять уніятських парохій булоб вже за великим для нас дарунком з люблячого для нас серденька ксендза М. Ст.

Чомуж так Унія зле списалась? Бо її ще перед російською інвазією точила внутрішня недуга, як се констатував „nie kto inny jak obecny unicki władca stanisławowski Grzegorz Chomyszyn, zatem dyagnosta w tym wypadku najbardziej kompetentny“ (ст. 35.). Wkazał je zaś w dwóch swoich listach pasterskich z r. 1916 w czasie inwazji rosyjskiej. Te listy dokumenty pierwszej wagi, stanowią podkład do dalszych rozważań“ (ст. 35.). Оба ці пастирські послання були докладно обговорені д-ром Гавриїлом Костельником в його відповіді д-рови Францішкови Смольці на його пашквільну книжку на велику скалю, і туди відсилаємо і ксендза М. Ст. і цікавих читачів, бо не хочемо вічно повторяти одно й те саме. Та на жаль у так многих Поляків повторяється завсіди одно й те саме — завсіди одна й та сама „слабість“ до своїх сусідів — передовсім до нас. І власне ся „слабість“ є тою спружиною, що вони знова й знова розвивають її „слабу, слабосильну, хору“ льогіку і думають тим „вилічити“ своїх

сусідів... Алеж на таку погану гру ми не маємо так багато часу, як „*beati possidentes*“, що нічим іншим не мають (?) журитися, як лиш тим: як би то як найбільше сусідів „вилічити“ — з не-Поляків на Поляків? Наше діло зовсім инакше і наша думка зовсім инакша. А коли відповідаємо їм, то знаємо, що їх не „вилічимо“ — а хочемо тим бодай на хвилинку обігнатися від влізлих а злющих мух.

о. Ю. Дз.

Від Редакції:

Ceterum censeo... трудно ягнати перечитися з вовком, особливож коли він вже його в пащі держить. Ягня все винувате, бо — наглядна річ — воно „вовкови каламутить воду“ — — —

Впрочім, *księżę M. St.*, таким способом, яким Ви виступаєте проти нашої Церкви і цілого нашого народу, можна виказати і доказати, що тільки захочете. Так н. пр. в той спосіб дуже легко можна би виказати ті самі хиби й слабости в цілій католицькій Церкві, які ви виказуєте у нашій українській католицькій Церкві з грецьким обрядом. Після Вашої рецепти воно так виглядало би: Католицької церкви властиво нема, бо з яких вірних вона складається? Одну часть мали би становити такі вірні, котрі вже відпали від катол. Церкви; другу часть такі, котрі колись відпадуть; третю часть такі, котрі в Христа не вірять, хоч і є охрещені; четверту часть такі, котрі навіть в Бога не вірять; п'яту часть такі, котрі лиш задля користий признаються до катол. Церкви; шесту часть такі, для котрих катол. релігія є тільки „національним коником“; сему часть такі, котрі не знати чим є — ну, а деж вірні катол. Церкви? От і цілий *hocus-rosus*! Та хто так аргументував би, сей — наглядна річ, як сонце на небі — дав би доказ лиш на се, що він є заїлим, засліпленим ворогом катол. Церкви. От який Ви доказ дали про себе *księżę M. St.*! Ви є ворогом нашого життя, а як такий не можете инакше говорити, як в дійсности говорите. Але щоби Ви се могли зрозуміти, мусіли би Ви перестати бути заїлим, засліпленим ворогом нашого життя. Ніщо инше тут не допоможе!

о. Др. Гавриїл Костельник.

Недоля рабів.

Рабом я родився в недолі —
Куди дорога до волі?
Я грішний, безчесний і злий,
А кат мій, мов ангел, святий!

Коли я стаю до борби,
Щоб волю здобути собі,
Вже кат на весь голос горлає,
Мене на весь світ знеславляє:
„Глядіть! бунтівник він проклятий!
І якжеж його шанувати?
Він світ скатував би цілий,
Як тільки він був би вільний!“

Колиж я спокійно тягну
Свою сю недолю страшну,
Вже кат на весь голос горлає,
Мене на весь світ знеславляє:
„Глядіть! на раба він ввопився!
Світ вольний йому й не приснився!
Чужа йому вища журба,
Незвісна — за волю борба!“

* * *

Чому мені жертвою бути
І грою чужої облуди?
Бунтується серце у мені,
Усій дорікає вселенній!

Лиш як на Розп'ятого гляну,
У темрі нараз я прогляну: —
„Мій сину!“ — так каже Розп'ятий,
„Від мене учись побіджати!
Лож немічна, й хоче підпори
Меча, — та вона не поборе!
Тебе ось кати б'ють бичами,
Ти беш їх правди огнями —
Борцями родилися люди,
Котрим з тих борців хочеш бути?“

Галятовський як гомілет.

(Начерк студії).

V.

Проповіди Галятовського.

„Ключь разумѣнія“ складається з двох томів. В першій томі є 32 проповіді, в другій 14. Всі проповіді празничні. Ось вони:

В першій томі:

1. Казанє на Рождество Христове;
2. II. Казанє на Рождество Христове;
3. Казанє на Обрізанє Христове;

4. П. Казанє на Обрізанє Господнє;
5. Казанє на Богоявленє Господнє;
6. П. Казанє на Богоявленє Господнє;
7. Казанє на Стрітенє;
8. П. Казанє на Стрітенє;
9. Казанє на Віханє;
10. П. Казанє на Віханє;
11. Казанє на Страсти Христові;
12. П. Казанє на Страсти Христові;
13. Казанє на Воскресенє Господнє;
14. П. Казанє на Воскресенє Христове;
15. Казанє на Вознесенє Господнє;
16. П. Казанє на Вознесенє Господнє;
17. Казанє на Сошествє св. Духа;
18. П. Казанє на Сошествє св. Духа;
19. Казанє на Преображенє Господнє;
20. П. Казанє на Преображенє Господнє;
21. Казанє на Успенє Пресв. Богородиці;
22. П. Казанє на Успенє Пресв. Богородиці;
23. Казанє на Рождество Пресв. Богородиці;
24. П. Казанє на Рождество Пресв. Богородиці;
25. Казанє на Покров Пресв. Богородиці;
26. П. Казанє на Покров Пресв. Богородиці;
27. Казанє на Воведенє;
28. П. Казанє на Воведенє;
29. Казанє на Благовіщенє;
30. П. Казанє на Благовіщенє;
31. Казанє на Воздвиженє Честного Хреста;
32. П. Казанє на Воздвиженє Честного Хреста.

В другім томі:

1. Казанє на св. Великомученика Георгія;
 2. П. Казанє на св. Великомученика Георгія;
 3. Казанє на св. Николая;
 4. П. Казанє на св. Николая;
 5. Казанє на св. верховних Апостолів Петра і Павла;
 6. П. Казанє на св. верховних Апостолів Петра і Павла;
 7. Казанє на св. пророка Ілії;
 8. П. Казанє на св. пророка Ілії;
 9. Казанє на св. Івана Хрестителя;
 10. П. Казанє на св. Івана Хрестителя;
 11. Казанє на св. архангела Михаїла;
 12. П. Казанє на св. архангела Михаїла;
 13. Казанє на преподоб. о. нашого Антонія Печерського;
 14. Казанє на преподоб. о. нашого Теодозія Печерського.
- Пригляньмося змістови проповідий Галятовського.

В першій проповіді на Різдво Христове обіцює проповідник „показати подобі, з котрих можемо зрозуміти, як Бог з людською натурою зединився“, а відтак обіцює „по-

казати фігури, котрі предзначували, що Бог мав взяти на себе чоловічу натуру і з нею зєдинитися“. Такими подобами се душа й тіло; дві науці в однім чоловіці пр. філософія й теологія; дерево мале „прищеплене“ до дерева великого; перстень олов'яний з діамантом; меч в похві; лук з тятивою. „Южъ маєте ласки ваши подобенства, зъ которыхъ зрозумѣти можемо, якъ Богъ з'человѣкомъ з'єдночилсѣ. Наступують еще фѣгури, котрыє предзначали, же мѣдль Богъ взяти на себе натуру челоувѣчую и зъ оною з'єдночити сѣ. Была о тымъ фѣгура на тотъ часъ“ ..., коли Адам окрив сѣ шкірою, щоби памятати на смерть; коли Яків учинив сѣ Есавом; коли Йосифови Яків справив „шату взористую“; коли Ісус син Йоседеків був убраний в „шати шпетніи“; дальшими фігурами були Кодрус і Юпитер...

В другій проповіді на Різдво Христове обіцяє Галатовський показати причини, для котрих взяв Бог на себе натуру чоловічу, а не ангельську, як також причини, для котрих Син Божий взяв на себе натуру чоловічу, а не инша особа Божа, не Отець, ані Дух св.

Вказанєм инших імен, якими Син Божий називається, займається Галатовський в третій проповіді на Обрізання Господне. Ось ті імена: „Аз єсьм, іже єсьм; Господь Саваот; восток, альфа і омега; Ісус; Христос“.

В другій проповіді на Обрізання Господне ставить проповідник питання, якими іменами „збавлене“ наше називається і відповідає: живот вічний; слава; покой; веселе; царство; корона; пінязь; вечера

В першій проповіді на Божоявлення говоритьсѣ про матерію, форму і початок кожного „сакраменту“.

В другій подає автор причини, для котрих Ісус Христос хрестивсѣ в ріці Йорданській. Ось вони: Ісус Христос хрестивсѣ в Йордані, щоби установити нам тайну хрещення; щоби згасити водою огонь гніву і тілесної пожадливости в чоловіці; щоби утопити в воді Фараона (Фараон се — „цербер пекельний“); щоби перепровадити християнський нарід через Йордан хрещення, з світа до неба; щоби витягнути з води „вельориба пекельного“ і забити того, що людий пожирив; щоби уздоровити „шкідливі і ядовиті“ води; щоби вкинути в воду розслабленого (грішного) чоловіка; щоби освятити воду (Бог вже передше освятив три елементи — огонь, повітря і землю, а тепер воду).

Перша проповідь на Стрітення порушує питання, яким способом і коли приходить до нас Христос, щоби ми його до себе прийняли?

Друга проповідь на Стрітення відповідає на питання, яким каменем є Христос? Відповідь така: Христос є карбункулом, яспісом, шафіром, хризолітом, берилльом, гататком, аметистом, шмарагдом, топазіоном і магнесом.

В першій проповіді на „Віханне“ Господне пита-

ється Галятовський: „Яка то є цорка (донька) Сіонская и Вавилонская?“ А дальше застановляєсь над причинами, для котрих не кажуть боятися донці Сіонській, коли до неї приходить Христос, цар слави? — „Цоркою“ Сіонською називається: жидівська синагога, церква Христова, вірна душа і Пречиста Діва. „Цоркою вавилонською: місто Вавилон (де мешкав Навуходонозор, що за пиху став волом і сім літ їв траву на пуши) і світ (бо як в Вавилоні мешкали дикі звірі, „гіпокентаври, сірени, їжеви“, так на світі злі люди). — Длячого не кажуть боятися „цорці“ Сіонській, коли до неї приходить Христос? Бо Христос приходить до нас з „словами обфітими, котрії трикrotь плачучи за гріхи наші виливає“; бо Христос іде до нас з вдячним співом „Осанна“; бо йде до нас з пахнучими й цвітучими „розечками фіниковими“; з дванайцятьома покорними апостолами; іде на покірній ослиці; іде, щоби його люди судили, щоби терпіти муки...

Друга проповідь на „Віханє“ розбирає питання, чого можемо навчитися від Христа?

В першій проповіді на Страсти Христові застановляється проповідник над тим, які муки задавано Христу? (Жида завдали Христу 5475 ран).

Друга проповідь на те саме свято розбирає причини, для котрих Христос терпить в своїх муках великий біль.

В першій проповіді на Воскресення поясняє автор слова Ездри (III., 4): „Солнце возсіяетъ въ нощи, и луна трищи на день, и каплетъ кровь отъ древа, и камень дасть гласъ свой“.

Друга проповідь на Воскресення вичисляє фігури, що преобразували Христове воскресення і відповідає на питання, як і ми можемо воскреснути?

В першій проповіді на Вознесення подані „ступні“, через котрі можемо вступити з землі до неба (віра, добрі діла, любов). В другій описується, з яким тріумфом взнісся Христос до неба. (Проповідник описує тріумфальний візд римського витязя і порівнує з сим віздом вознесення Христа).

Перша проповідь на Сошествє відповідає на питання, чому св. Дух показався в чотирох знаках (голуба, облака, вітру і язика)?

Друга проповідь на Сошествє подає видимі середники, через котрі можемо пізнати в однім Божестві Трійцю. Один „сродок“ (середник), каже Галятовський є фільзофічний, другий теологічний, третій пророчий і патріярший. (Середники фільзофічні: єство (єдність, правда, доброта); душа (має три „мочи“: роснучую, чууючу і розуміуючу); сонце (круглість, світло, тепло); дуга (три краски); вода (з одного жерела два „струмена“); дерево (з одного кореня дві „літоросли“).

В першій проповіді на Преображення подає проповідник різні пророцтва о Христі, з котрих можемо зрозуміти, що Христос се правдивий Месія.

В другій проповіді маємо пояснення, як люди з мертвих вставши, переменяться. (Будуть сильні, прудкі, субтельні).

Перша проповідь на Успення Пр. Богородиці вичисляє нитки, з котрих уткана одіж Пр. Діви (перша нитка льняна, друга вовняна, третя шовкова, четверта золота).

В другій проповіді на те саме свято вичисляє знов проповідник дванайцять зізд, з котрих складається корона Пр. Діви (фосфорус, гесперус, арктос, оріон, офіухус, кодус, комета, спіка, ліра, амальтея, касіопея і андромеде).

Перша проповідь на Рождество Пр. Богородиці займається сімома стовпами в домі Пр. Діви (сі стовпи: соляний, оболочний, огнистий, димовий, залізний, срібний і небесний).

В другій проповіді вичислені великі річи, котрі учинив Бог Пр. Діві.

Перша проповідь на Покров Пр. Богородиці поясняє, як то Пр. Діва зважила огонь, зморила вітер і вернула назад минувший день.

Друга проповідь показує нам „пюра“, з котрих Пр. Діва зробила собі крила і ними залетіла до неба. Ось ті „пюра“: вірла, гріфа, лебедя, журавля, бузька, фенікса, голуба, ластівки, моноподіяти, аліціона, порффіріона і харадія.

В першій проповіді на Воведення поясняє автор, длячого „єсть пенкная Пр. Діва“, а в другій, чого можемо нажитися із слів Пр. Діви.

Перша проповідь на Благовіщення відкриває нам, де на землі і на небі має місце Пр. Діва. Друга рішає питання, яким небом є Пр. Діва. Бо „ведлуг наук філософів і астрольогів“ є одинайцять небес, а се небо, на котрім є місяць, друге, на котрім є меркур, на третім венус, на четвертім сонце, на пятім марс, на шестім юпитер, на семім сатурн, на осьмім всі зізди, девяте є кришталове, десяте „перше порушаючесья“, а тринайцять емпірейське.

В першій проповіді на Воздвиження хвалиться св. Хрест, а друга відповідає на питання, яким хрестом хвалиться апостол Павло і вичисляє фігури, які прообразували св. хрест.

В II. томі перша проповідь на св. Георгія пояснює причини, для яких злі люди на світі ненавидять добрих, а друга подає знаки, з котрих можемо зрозуміти, „же не много людей будет в небі, більше їх будет в пеклі“.

Перша проповідь на св. Николая розбирає такі питання: Як св. Николай зрачував те, що ще не було? Як зібрав „раскрапленныя капль?“ Як озеленив сухі цвіти? Як отворив „запертыя хранилища“ і вивів „затворенныя въ нихъ вѣтри?“ Як намалював образ голосу? — Друга проповідь

застановляється над тим, яким способом доступив св. Николай неба?

Перша проповідь на св. Петра і Павла пояснює слова: „Ходяще хождаху и плакаху ся; метающе сѣмена своя; грядуще же прийдуть радостію; вземлюще рукояти своя“. Друга проповідь вичисляє інші імена верховних апостолів (світільники великі, херувими золоті, труби срібні, стовпи мідяні, дві сосци).

В першій проповіді на св. Ілії говориться про те, що люди обтяжені не можуть бути піднесені до неба. Друга проповідь хвалить св. Ілію містом „мощним, столпом залізним і муром мідяним“.

Перша проповідь на св. Івана Хрестителя називає того святого великим при народженню, великим за життя і великим по смерті. В другій проповіді описує Галатовський коронацію св. Івана Хрестителя.

В першій проповіді на св. Михаїла вичислені дороги, на котрих стережуть нас ангели (сими дорогами се: дорога нашого життя, смерті, доброго учинку, гріха, покаєння і „прейзрення“ Божого). Друга проповідь рішає питання, в чім добрі ангели із злими годяться, а в чім ріжняться. А саме годяться в сім, що не займають місця і тисячка їх може зміститися в ушку ігли; можуть зробитися „великим олбжимом“ і заняти велике місце; мислю мовлять; тіла не мають; „не заживають покарму“ і знають будучі річі.

Проповіді на св. Антонія Печерського і на св. Теодозія Печерського хвалять чесноти сих святих.

Кожда проповідь Галатовського починається текстом з св. Письма. Ексордіом поясняє звичайно сей текст як найдокладнішє, по егзегетичному, (розуміється на свій спосіб, по схолястичному), подаючи на ствердження вірности пояснення дуже часто виписки з св. Письма. Наррація становить одну гармонійну цілість. І тут виписків з св. Письма дуже багато. Попри св. Письмо цитує Галатовський дуже радо св. Отців згідно писателів церковних і інших письменників та учених як старинних, так і новіших, (Діонізія Ареопарита, Фільона, Йосифа Флявія, Климента Александрійського, Іренея ліонського, Юстина, Орігена, Іполита, Методія, Тертуліана, Кирила Єрусалимського, Івана Єрусалимського, Клявдіяна, Ляктанція, Єроніма, Епіфанія Кипрського, Григорія Назіанзенського, Григорія Ніського, Атанасія Александрійського, Євсевія Памфіла, Августина, еп. Кирила, Созомена, Юліяна Померія, Теодорита, Флявіяна, Івана Касіяна, Боеція, папу Гелязія, Фортуната, Григорія Двоєслова, Софронія, Івана Золотоустого, Григорія Турського, Івана Мосха, Фульгенція, Івана Дамаскина, Павла Діакона, Никифора, Луїтпранда, Свіда, Теофілякта болгарського, Симеона Метафраста, Петра Альфонса, Петра Ключійського, Граціана, Анзельма з Кентербури, Альберта Великого, Тому Аквіната, Дунаскота, Вікентія, Тому,

Кантіпрата, Ніколая де Ліри, Каліста, Ніккольомінія, Бенедікта, Тритемія, Альберта Кранція, Івана Л. Вівеса, Павла Йовія, Дубровія, Івана Слейдана, Жана Бодена, Нісціпаріюса, Левенклява, Турселіна, Корнелія а Ляпіде, Сігонія, Івана Бонтера, Белярміна, Баронія, Длугоша, Меховіта, Гванінія, Кромера, Мартина Більського, Стрипковського, Петра Скаргу, Якова Вуєка, Комменія, Себастьяна Петрицького, Сушу, Адама Опатовича, Ніколу Радивила, Симона Сиренія, Смалція і кількох незвісних авторів; крім того цитує ще Галятівський Овідія, Вергілія, Плінія, Ццерона, Сенеку, Квінта, Курція, Валерія Фляка, Фльора і Евтропія; вкінці: Печерський Патерик, Лексикон Памви і Синопсис Гізеля.

Заключення у Галятівського переважає доволі довге. В нім розвиває він часто нові думки, котрим місце було би радше в наративі.

Як бачимо з поданого в горі змісту проповідей, всі вони догматичні. Морального елементу дуже в них мало. Навіть в конклюдії не все знаходимо моральну науку, а часто і там не годен устеречися Галятівський перед „ученим“ викладом.

Штучність і неприродність, одним словом „школа“ — на кожнім кроці. В кожній проповіді знаходимо не тільки строго переведений поділ цілого предмету, але й захований старанно порядок при вичислюванню чого прикмет, чи чеснот, чи зізд, чи каменів чи чого иншого. З одного предмету на другий переходить проповідник зовсім „по катехитичному“, не стараючись заповнити бодай одним переходовим зворотом прогалину між предметами. У нього просто: по перше, по друге і т. д. Деколи мається вражіння, що не одна проповідь Галятівського се кістак без мяса.

Від загальної хиби своєї доби, значить, від пописування своєю ерудицією, не вільний очевидно і Галятівський. Нема галузи науки, про котру він не згадувавби, на котрій він не „розумівся би“... В другій проповіді на Богоявлення довідуємось, що „вельориб“ має на собі „пюра“, котрі високо підносить, „гды пливати хочеть“. В другій проповіді на Стрітення учить нас Галятівський про таємну силу кожного каменя. І так карбункул боронить людей від повітря, яспис забезпечує перед отрутою, шафір прояснює зір, хризоліт відганяє меланхолію і „фрасунок“, берільос додає хоробрости, гагаток боронить від вужа, аметист відганяє пиянство, шмарагд любить чистоту („бо которая панна при собі шмарагд носить, поки єсть панною, шмарагд зостає в цілости, а скоро паненство утратит, зараз шмарагд зламлеть ся на двоє“), топазіон означає відміну шастя чоловічого („бо гди чоловік на него глядить, показує чоловіка до гори ногами стоячого“), магнес витягає з рани кулю або залізо. В першій проповіді на Воскресення розправляє Галятівський про почвірний змісл в св. Письмі: літераль-

ний, моральний, алегоричний і аналогічний. З тої самої проповіді довідуємось, що коли місяць блідий, то буде дощ, коли червоний, то вітер, а як білий, то погода. Інтересне також пояснення нашого проповідника в першій проповіді на Сошествіє про повстання громів, блискавиць і трясення землі. Про „сродки“ філософічний, богословський і пророчий, як також про дванайцять звiзд, згадували ми вже в горі. В другій проповіді на Покров Пр. Богородиці читаємо, що ластівка зіллям, що зовесь хелідонія, своїм сліпим дітям отвирає і уздоровляє очи, а знов птиця моноподіята не сідає ніколи на землю, але все „на повітрі літає, бо у того птаха ног німає, тільки суть дві жилці на хребті, котрими гди хочет отпочинути, ухватит ся на дереві за голь і там отпочиває“. Тамже читаємо, що птиця алціон „на морі гніздо собі чинить“, а порфіріон, що живе по домах в Єгипті і любить чистоту, коли в яким домі поповниться гріх нечистоти, нічого не їсть і умирає. Вкінці птиця харадій пізнає, чи чоловік недужий буде жити чи помре.

В першій проповіді на Благовіщення виясняється слухачам, що таке лятрія, дулія і гіпердулія.

В першій проповіді на Воздвиження Чесного Хреста застановляється проповідник над ріжними причинами як „чинячою“, матеріальною, формальною і фінальною.

В першій проповіді на св. Николая відкриває нам Галятовський тайни пекла. „Геометрове повідають, що пекло є довге, широке і глибоке на 200 миль“. — В тій самій проповіді поясняє так Галятовський повстання вітрів: „Розмаити люди розмаите розуміють, єдны мовять же вѣтры походять з землі, гды одна часть повѣтря въ яскинѣ подземные заходить, а другая часть повѣтря зъ яскинѣ подземныхъ выходитъ, на той часъ тѣи двѣ части повѣтря рушаються изъ собою стираються, и стого порушеня стается вѣтеръ... Други повѣдають, же вѣтры походять з моря, гды отного морская полудневая з отногою морскою полуночною зыйдутся и з собою стираються, и с того порушеня морского стается вѣтеръ. Инши повѣдають, же вѣтры походять зъ оболока, гды оболочки рушаються и ходять на повѣтрі, на той часъ порушають повѣтре и зъ того порушеня стается вѣтеръ“... Астрольогове кажуть, що вітри походять від планет, а теольогове, що вітер „ангели справають“.

В другій проповіді на того самого святого розправляє наш проповідник про двояку мудрість, несотворену і сотворену. Несотворена є або ественна (самое естество Божское) або персональна (Син Божий). Сотворена мудрість се набута через працю або влита Богом.

В першій проповіді на св. Ілії довідуємось, що є троє небо, емпірейське, фірмаментове і повітряне...

Отсе пописування своєю ученістю, читаністю, отся

одним словом „ерудиція“, се відемна прикмета проповідництва XVII. століття, яку Галятівський присвоїв собі найбільше і якого найбільше грішить.

Інших відемних прикмет сучасників, як панегіризму і фаміліярности з Богом, в проповідях нашого проповідника так якби не було. Фаміліярности зовсім не стрічаємо, а панегіризм хіба тільки в його науці, як складати похоронні проповіді

Як представляється у Галятівського так сильний у польських проповідників національний елемент? Авжеж дуже марненько. Заледви одна, дві назви, і то радше польсько-державного, як строго українсько-національного характеру. От в другій проповіді на „Віхання“ згадується коротко про гетьманів і полковників; в першій проповіді на Страсти про литовського (!) князя Витовта; про Мойсея як гетьмана Ізраїльського; в другій проповіді на Преображення про Олега, князя древлянського; в першій проповіді на Благовіщення про Аскольда і Дира; в першій проповіді на св. Іллі про Володимира В., „монарха русскаго“; в другій проповіді на св. Івана Хрестителя про князя Святослава — і цілий патріотизм Йоаникія Галятівського.

Не багато також цікавлять нашого проповідника суспільні справи. Так пекуче для тодішнього українського горожанина суспільне питання (суспільні причини, що викликали козацькі війни під проводом Хмельницького) для Галятівського не існує. Він навіть не згадує про козацькі війни! От мимоходом згадує тільки в першій різдвяній проповіді і то загально про „утраплення людей убо их страт, вдів, здержання заплати слугам, наємникам, робітникам“... В другій проповіді на „Віхання“ дозволяє Галятівський королям і потентатам їздити часом і одним конем. В тій самій проповіді говориться: Христос зганив би панів, що вони не припускають до себе людей убогих, підданих і дітий малих і мають варту у дверях і в брамах, щоби нікого не впускати... А дальше: Лицарі гетьмани і полковники від Христа мають учитися, щоби нікому не робити кривди. В другій проповіді на Введення пригадує Галятівський своїм слухачам, що нашими ближніми є пани і слуги, потентатове і невольники... Трохи обширніше відкриває Галятівський свої погляди на суспільні відносини в першій проповіді на Благовіщення. Він каже: Між людьми є троякий стан: посполитий, панський і духовний. Як Хам Симови і Яфетови, так люди посполиті служать панам і духовенству... Має отже Пр. Діва місце між людьми посполитими, бо люди посполиті дають своїм панам дань, слухаючи Апостола Павла, котрий мовить: „Воздадѣте убо всѣмъ должная“!!.. Має Пр. Діва місце між панами, бо пани боронять отчизну і церков Божу от неприятелей. Має місце і між духовними, бо ті моляться. — Натяки на п'ятику, розпусту, ворожбицтво

і інші сим подібні народні пороки не треба уважати на-
п'ямненнями зверненими спеціально до слухачів Галятовського.
Сі морали в такій самій формі, що у Галятовського, знай-
дено у кожного християнського проповідника середніх віків,
ба навіть ще раніше, у всіх майже грецьких проповідях.

Наслідування західних взорів було у наших проповід-
ників XVII. ст., а передовсім у Галятовського, так невідільни-
че, що вони хоч православні, не заперічають, як в своїх
проповідях голосять подекуди науку католицьку, противну
православю. І так пр. в першій проповіді на Богоявлення
висказує Галятовський вповні католицький погляд про Евха-
ристію (про час переєствлення), а в першій проповіді на
Успення про Непорочне Зачаття Матери Божої.

Мова в проповідях Галятовського хоч не чисто україн-
ська, бо нашіпкована польонізмами, але зате популярна.
Місцями подибуємо народні приповідки, як пр. в першій
проповіді на Покров: „Хто вітрови служить, тому димом
платять“.

* * *

Йоаникий Галятовський се вповні диття свого часу. Ори-
гінальності в нім майже ніякої. Се синтеза двох напрямів
польської проповідничої літератури. Від польських пропо-
відників Жигмонтівської доби переняв він у своїх пропові-
дях передовсім форму а по части і загальний зміст пропо-
віді, від пізніших проповідників деякі лихі прикмети (на-
щастя не всі!), а передовсім „ерудицію“. Взагалі Галятов-
ський чистої крови схолястик. Він сухий, аж через те нуд-
ний. Чуття в нім майже ніякого. Під сим зглядом подібний
до свого учителя Лазара Барановича, хоч під кожним згля-
дом перевищує його.*)

Свящ. Володимир Герасимович.

Спроби оживлення Богослужень і звичаїв у нашому обряді.

Так отже по моїй гадці годилося би розвести ширшу дис-
кусію проміж Всечесною Братією над ось якими темами:

1) Вечірні і утрени зробити народові зрозумілишими в цей
спосіб: Постаратися о видання підручників до цих відправ на
неділі і свята, подібні до виданих ОО. Василями в Жовкві

*) Через воєнні події годі було мені дістати праць Архан-
гельського і І. Огієнка. Через те головю ізза недостачі праць Огієнка,
не використані дуже важні для сього предмету жерела.

в 1907—8 рр., але шоби книжочка йшла в два стовбці: один з текстом церковно-славянським а другий рівнобіжно з українським перекладом, Таких книжок закупити для кожної Церкви по 10—20 примірників. Крім цього поагітувати особливе проміж школярами вищих років науки, шоби собі такі книжочки купували, заохочувати їх, шоби в крилосах співали, завести два крилоси і псалми читати стихами на переміну. Далі і в церкві і в школі заохочувати, шоби всякий перед відправою перечитав собі, дома текст і його український переклад а тоді і відправа оживиться і за якийсь час стане всенародною, бо всякий собі дома перечитає і зрозуміє те, що опісля в менче зрозумілій мові в церкві співати-ме. Як нові покоління підрастати-муть, то й збільшиться гурт учасників хору.

Тоді вечірні й утрени під неділю і свято вжавав би я вказаним правити в передодень вечером і лучити обидві відправи разом. Такий звичай у Москалів, і він мені вельми сподобався. Люди в суботу по роботі зійшлися би радо, а як що мали би вже згадані вище книжочки, відспівали би разом всенародно, гарно і складно. Тут додав би я ще, що гарно було би, якби чтення на вченочнім (парамеї) читалися в українському перекладі, таксамо на утреньях можна би читати синаксар по українськи. А шож робити в неділю ранком? І на те знайшлася би рада. Виготовити для народу переклад на українську мову часів хочби в скороченій формі, як пр. для священників до відчитування правила і люди собі ці часи співали би а священник за той час міг би слухати св. Сповіді. І все було би відправлене і устав би звичай, що дяки клеплять утрению а священник, що трошки посповідає, то біжить до престола на „на ектенію“ чи „возглас“. Цей звичай, збережений Москалями вельми гарний і в часі непрошеної їхньої гостини я питав і світських Москалів і батюшок, чому вони так правлять і чому в суботу чи передодень свята а не в неділю або свято рано і що роблять рано перед Літургією, то відповіли мені, що такий звичай у них стародавній, а ранком перед Літургією в них друга робота. Проскомидія, бачте, займає чимало часу, бо люди раз-у-раз підступають до жертovníка з просфорами для „вынутія частиць“ а з цього... гарний прибуток для священника... Та окрім цього, як дехто крім пасхального часу говіє, має нагоду висповідатися. За той час, — казали мені, далі, — як ця довга тай інтратна проскомидія служиться, псаломщик відчитує часи на крилосі. Ось таке завести би у нас, розуміється *mutatis mutandis* тай без тої мозольної проскомидії, хто знає, чи було би воно пригожим.

3) Акафісти, молебні, додаткові молитви, суплікація і молитви щоденні повинні читатися виключно в українському перекладі.

4) На Службі Божий по Євангелію повинно ся перечитати те саме Євангеліє в українському перекладі і відтак голосити проповідь так, як це практикують латинники. Яке вражіння робить на людей Євангеліє в рідній мові, пересвідчився я сього року, коли вперве перечитав український переклад Євангелія на Великдень. Коли я по відправі посвятив людям паски на цвинтари тай побажав веселих свят, та коли опісля пішов до ризниці роздягатися, люди мене обступили, бажали свят тай дякували за „нинішнє Євангеліє“. Ей, коби то, — казали, — отець духовні нам що неділі таке Євангеліє прочитали“...

5) Ще одної гарної практики навчився я від Москалів. Є в них прекрасний звичай, що при хрещенні дитини батюшка закладає новокрещеному на шию маленький так званий „натільний хрестик“ і він цей хрестик носить ціле життя на собі тай і з ним кладуть його в домовину. Окрім цього куми купують у батюшки за 10 коп. для похресника образок його патрона. Це образок мальований на тонкій бляшці 20×10 см. З одного боку мальований Святий, а під ним виписано: „Въ память св. крещенія“ а на самому споді в відповідно приладжених рубриках батюшка випишує метрику уродин і хрещення похресника і усіма датами і підписується. На другому боці образка випечатана коротесенька життєпись Святого і молитва до нього. Похресник, як підросте, завсїгди перед цим своїм образком говорить щоденну молитву. Якби воно гарно було, у нас такий звичай завести, розуміється теж *mutatis mutandis*. Ми могли би впливати на своїх похресників, щоби вони, як підростуть, не тільки перед цими образками молилися, але щоби в день своїх уродин чи імянин до св. Тайн приступали. А і з практичних зглядів був би з цього хосен Тоді всякий парохіянин знав би день місяць і рік своїх уродин. О такі хрестики (найкрасше алюмінієві) і образки могли би постаратися наші товариства як „Достава“ і „Ризниця“, а всякий душпастир заосмотрювався би у відповідний запас.

6) І в наших сільських хатах можна би дещо гарного завести. Постаратись о видавництво дешевих а гарних образів на стіни в роді курилясових: Небесного Учителя і Пречистої а відтак о образи св. Володимира, Бориса і Гліба, Ольги, Антонія і Теодозія Печерських, Кириля і Методія, Йосафата Полоцького і т. п. і відповідно поагітувати, щоби такі образи в кожній хаті були. А крім цих образів я порадив би ще постаратися о видання двох друків в формі образів а то на однім щоденні молитви з українським перекладом з додатком Заповідей, св. Тайн, шістьох правд і з молитвою за український народ та за навернення східних схизматиків, а на другому картоні найкорстше складений катехізм з питаннями і відповідями. Такі друки оправлені в рамцях за склом нехай би висіли на головній стіні під образами за столом. А помогли би вони чимало до заведення звичаю спільних молитов по наших хатах і пособляли би в катихизації.

7) Дати ще народові в руки дешеvu книжочку Євангелій, Діяній, Апостольських Посланій і Псалтирю в гарному українському перекладі, то можна мати надію, що церковне і духове життя нашого люду оживиться. Приготованням усіх згаданих підручників і т. и. повинні займитися до цього покликані Чинники, а наклад передати відповідним інституціям, як пр. ОО. Василянам, або нашій вже сьогодні Ставропігії або недавно основаній спілці „Християнська бібліотека“.

В Терпилівці 18 VI. 1918 р. *).

о. В. К.

Історія чеської церковної схизми.

(Після о. Петра Сінтерн-а Т. Іс.)

I. Дальші причини схизми.

1. Після смерті св. Методія висiedнали німецькі єпископи в р. 885 у Апостольської Столиці за борону славянської Літургії на Моравії. Сю заборону вважали Чехи все jako удар проти їх народности.

2. На тлі ненависти до Німців і Риму зродилися ідеї Гуса. Сі ідеї вдержались в чеськім народі до нині. По упадку Австрії з кінцем 1918 р. можна було в молодій чехословацькій державі нераз почути: „Австрії ми вже позбулись, тепер позбудемося ще й Риму“.

3. Чехи з успособлення свого є склонні до переворотів політичних і до реформ релігійних, а через те хочуть перед світом уходити за найбільше поступовий нарід. Про сю загальну вдачу Чехів так пише польський „Dziennik Cieszyński“: „Знані є широко в світі чеські слова *My sem tadeś*. Се значить, що Чех всюди хоче бути пер

*) Цю статейку зладжено як письменний реферат на деканальний соборчик нашого новосельського деканату в Клебанівці, де єї і відчитано д. 20. VI. 1918. та опісля зі звітом соборчика відслано до Влв. М. Консисторії. На те декан уряд в Клебанівці дістав з М. Конс. таку відповідь з дати Львв 16. VII. 1918. Ч. 5056/сб.: „М. Орд. приймає до відома звіт зі соборчиків в Клебанівці в рр. 1917 і 1918., висловляючи своє признание Всч. ОО кондеканальним що весь час ворожої інвазії зберегли своїх вірних і парохій, а зокрема о. Волод. Герасимовичеві парохови в Терпилівці за інтересний і старанно опрацьований відчит. Петіція Всч. О. в справі, деяких скорочень і змін в Утрні і Вечірні будуть розважувані в слушний час і евентуально узгляднені. На сей рік в р. 1919 можна відбуту лиш по одному соборчикови. — Від гр. кат. М. Консисторії. — А. Білецький, офіціал“.

Ввиду цього, що М. Конс. взяла під розвагу наведені проекти, гадаю, що статейка, хоч написана ще в 1918 р. не тратить на актуальности а як раз може стати щасливим почивом до ширшої дискусії на зачіплені теми.

ший... Погоння за всім, що нове, поступове, модерне є в Чехів немов другою природою. Вони хочуть бути народом найбільше вільнодумним, найбільше поступовим, найбільше модерним в цілм світі"... — Під релігійним зглядом осудив Чехів, в першій мірі чеського пересічного інтелігента, японський полковник Гірайамо ось як: „Що мені у Чехів не подобається, се брак релігійного змислу, особливо серед образованих кругів. В них нема тої релігійної атмосфери, що в Америці, Канаді і Англії... Люди у них занадто даються поривати борбі політичних партій... Се сумно, бо душа народа через те напевно зопсується“.

Та ще сумнійше, що брак релігійного духа бачиться також у великій часті чеського клиру. Коли би чеські священники посвятили свому власному духовному життю і праці для душ своїх вірних лишень трохи тої ревности і запалу, з яким роздувають національні пристрасти, то ані вони самі не дали би тільки згіршення світови, але їх вірні не були би так внутрішньо безборонні супроти небезпек для віри і добрих обичаїв.

На щасття такою є лишень одна часть священників, а що сказано про інтелігенцію чеську, сього не можна розтягати на широкі круги народа. Що нарід в ґрунті є релігійний, показалося при нагоді обїздки краю двома ревними, американськими священниками чеського походження. Разом з американською місією, яко їй члени, приїхали вони через Рим до Чех. Коли з уст св. Отця, а описля власними очима пізнали сумні відносини церковні в новій республіці, підприємляли вони подорож з викладами по всіх більших чеських і моравських містах. В тих викладах обговорювали релігійно-політичне питання і приготовляли нарід на зближуючийся по їх думці розділ між церквою а державою. В пламенних словах і зі широстою та отвертостю, якої добрий нарід вже не чув, взивали вони його, аби зорганізовано і сильно виступив до надходячої боротьби „культурної“ та не приглядався всьому, що буде байаужне. Подавляюча більшість народа є прецінь католицька, то й неможливо, аби правительство встоялося зі своїми ненавсними розпорядками, наколи проти них виступить католицьке населення як совість наказує і однодушно. Виклади тревали нераз три години і відбувалися під голим небом, бо не було салі на поміщення численно зібраного народа, що з найбільшою увагою слухав займаючої мови бесідників. Слова їх так припали до серця народови, що противники — головно соціяльні демократи — не сміли навіть забирати голсу, хіба десь колись кинули оден другий оклик (Zwischenruf). Оден з тих священників, Msgr. Боуска, (Bouska), на одних зборах священних в Празі висловив свій великий жалъ з приводу браку єдности між клиром тоді, коли ся єдність передовсім є коначна. Другий з них, о. Злямаль, на зборах священників

в Прерав сказав противникам целібату просто в очі, що католики в Америці прямо не стерпіли би між собою жонатого душпастиря. Взагалі треба сказати, що католицька справа в новій чеській державі далеко ще не страчена, як се видно з прихильного прийняття, яке найшов новий архієпископ з Праги, о. д-р Кордач, у всіх здорово думаючих з поміж клиру і світських, навіть у німецькій клирі своєї архієпархії, далше з численних віч протестуючих проти вільнодумних (*kulturkämpferisch*) розпорядків правительствених, з 60.000 паломників до Велеграду, з масової процесії праських католиків в день св. Вячеслава 1919 р. і з висліді виборів в чеській, а особливо німецькій мовній області. Як в Німеччині з вибухом „культурної“ війни, так і тут можна би сказати: „Слава Богу, що починається переслідування“.

II. Безпосередні причини схизми.

1. Радикалізм серед чеського духовенства. Блудні стежки „Єдноти“.

Коли німецьке духовенство в Чехії без виїмку заняло супроти нових культурно-війовничих стремлінь правительства взірцеве становище, і держалось осторонь від нездорового руху під прапором чеського націоналізму, — то велика частина чеського клиру своїм потакуючим, не церковним а по часті навіть ворожим Церкві і схизматичським становищем нанесла Церкві і вірним велику шкоду. Многі з них пішли на теологію лишень задля хліба, з брудною минутиною, без внутрішнього покликання, без сильної віри, яку ще в гімназії захитала масарикова пропаганда. Теологічні студії мало що в тім змінили. По висвяченню, відчужені ідеалам священства через радикальний націоналізм, стали вони ремісниками і урядниками в душпастирській праці, що робили лиш то, що мусіли. Не маючи найменшого розуміння для повних самовідречення ідеалів священства і охоти для праці в царстві Божім віддалися вони зовсім духови світовому і тим поясняється сей фанатизм, з яким кинулися вони проти перли католицького священства, проти целібату. Жінка сталася змістом їх „реформ“.

Осередником, реформаційного руху серед чеського духовенства, сталася „Єднота“, союз чеських священників. Заснована перед 15 роками, осібно для чеського а осібно для німецького клира, заступалася Єднота колись з успіхом за матеріальні інтереси клира. В наслідок однак надужить поповнених Єднотою в річі і способі зарядили єпископи її розв'язання, а се дало причину до напруження між єпископами а чеським духовенством. Коли наступив переворот політичних відносин, тоді чеські священники заснували на власну руку нову „Єдноту“. Її душею був парох Заградн-к-

Бродски, брат славного міністра залізниць і Премонстратенза, звісний до недавна ширшому загалови лишень зі своїх романів. Він стався допустом нової „Єдноти“. З власної ініціативи розіслав він до нових численно зголошуючихся членів „Єдноти“ квестіонар, в яким мали відповісти, який мають погляд що до деяких „реформ“, м. и. що до знесення целібату. Відтак скликав на день 23. січня 1919 основательські збори нової „Єдноти“, на яких головною точкою був звіт з висліду квестіонаря. Його бесіду, в якій повторив ославлене твердження, що більшість чеських священників живуть в наложництві (що однак з обуренням заперечили єпископи і священники), прийнято помимо спростовання пересад з одушевленням.

„Церков з її монархічним устроєм не надається вже до нашого демократичного ладу“ — оттак за протестантами повторяли священники зібрані принагідно в редакції крамаржових „Народні Лісти“. Вибрано окремі комісії в ціли передискутовання порушених питань та уложення поодиноких точок наміреної реформи, що мали бути предложені Римови як постуляти. Вислідом нарад тих комісій було пропам'ятне письмо „Обнова“ зрадаговане в червні 1919 р. В ньому домагання: 1) оснoвання самостійного патріярхату для чеської держави, для лекшого — мовляв — приєднання відлучених від Церкви Славян; 2) далекойдучого співуділу клира і вірних при іменованню єпископів і інших достойників церковних, тай взагалі допущення свіцьких осіб до управи парохій і епархій в справах адміністраційних з рівним голосом, що й клир; 3) введення чеської мови до Служби Б, до уділювання св. Тайн і до молитвослова; 4) реформи священничого образования через продовження богословських студій на пять літ; 5) виключної науки на університетських виділах (а не в семінаріях епархіяльних); 6) більшої самостійности і самоуправи питомців в Семинари; 7) знесення патронату в ціли справедливого роздавання бенефіцій; 8) позволення на церковне благословенство при паленню тіл померших; 9) реформи чинів монаших відповідно до духа часу; вкінці 10) знесення примусового целібату („Verfreiwilligung“). Вислід зарядженого в літі голосування над сими точками був такий: На 2620 членів „Єдноти“ голосувало 2091, з того 1788 за, 207 проти сих точок; з поміж 96 груп (філій) „Єдноти“ 92 заявили своєю більшістю за точками, а лишень чотири групи (філії) проти. Вибрано трох священників, які мали завести сі домагання чеських священників до Риму: аграрного посла Кройгера, професора теології д-ра Шанду і д-ра Калішека. До попередних долачо ще одне домагання, а саме аби у всіх краях чеської Республіки були єпископи в чесько-національній дусі. Однак по холоднім приняттю послів у кардинал-секретаря зредукували вони свої домагання до трох: 1) При

мат в Празі; 2) народня мова в Службі Б. і правилі церковнім і 3) „злагодження“ целібату. Інші домагання, як демократизації вибору єпископів і церковного заряду, як також реформи богословських студій, пропущено.

Дня 7. серпня 1919 відбулися поновні збори „Єдноти“, на яких явилось 1681 священників. Кройгер зложив звіт з посольства, але так недокладний, що не мож було пізнати, з як рішучим опором стрінулись в Римі їх домагання. В наслідок того, як також під впливом членів католицької народньої партії вірно зглядом Церкви успособлених прийнято з вдоволенням до відома „щасливе отворення переговорів з Римом“ і висловлено вірність папі і кат. Церкві. При виборі до виділу радикальний Заграднік Бродски перепав діставши 600 голосів проти 1000, поодинокі голоси за політикою „via facti“ (аби на власну руку перевести бажані реформи і поставити Рим перед довершеним фактом) стрінулися з різкою відправою. Та мимо того офіційальний двотижневник „Єдноти“, в кожному числі повторяв домагання меморіялу „Обнова“.

2. Схизма з 8. січня 1920.

Коли Заграднік і його одномишленники побачилися в меншости, zaloжили окрему групу під назвою спершу „Огніско“, а потім „Клуб священників реформи“ (Klub der Reformpriester). Тут був від тепер осередок руху протиримського. Іменовання зненавидженого ними д-ра Кордача на архієпископа в Празі, повитаного радісно всіми добре успособленими, їх, членів „Огніска“, позбавило до решти розваги. Рішено поступати дальше дорогою „факту“ („via facti“). Оба Заградніки і якесь близше неозначене число інших священників заключили святотачке супруже. Відтак впроваджено самовільні зміни в Літургії. На Різдво 1919 розіслав д-р Фарски всім парохам перший наклад чеського Службника, після якого в різних місцевостях відправлено чеську Службу Б.

Тепер вже можна було від тих бурителів-очайдухів сподіватися і найгіршого. На пастирський лист чеських і моравських єпископів відповіла „Єднота“ своїм „посланням“ повним гіркої критики. Вкінці по попередній нараді, на якій були присутні також масони („Freidenker“), наступила дня 8. січня 1920 схизма. Не помогли голоси остороги з боку католицьких часописів, председателя „Єдноти“ декана Крайгера, американського священника Колярша і кількох членів „Єдноти“. „Священники реформи“ зібралися на конференцію в Празі-Сміхов і зриваючи з Римом проголосили „чехо-словацьку церков“. Вона мала бути „національною“ і „демократичною“, позваляти „свободу совісти“, католицьке богослуження мало бути „поки-що“ задержане, а організація секти мала перевестися на будучім „соборі“. З поміж 6500 священників чехо словацької держави було на

тих зборах присутніх 211; з тих 140 голосувало за схизмою, 60 проти, 5 здержалося від голосування. Точного числа членів нової „Церкви“ з поміж духовенства не можна подати. Дехто подає се число яко $\frac{1}{20}$ часть всього клира. Між сільським духовенством приклонників нової секти є менше. — Для тимчасового діловодства вибрано виділ з шістьох священиків і шістьох свіцьких. Виділових священиків вибрано сейчас, але два з них не приняло вибору так, що під відозвою виданою слідуєчого дня, а взиваючого вступати до нової „Церкви“ було підписаних лишень чотирох священиків.

Цілий той рух має російські тенденції. Священики женяться за приміром російських священиків, але мають надію, що по упадку большевизму вони возьмуть верх над необразованим і отяжілим російським духовенством і провід в свої руки, і аж коли будуть мали цілу Росію за собою, тоді сподіються Чехи стати на певнім ґрунті. Знаменне притім, що основателями нової „Церкви“ є самі приклонники Крамаржа, звісного зі своїх російських симпатій панславівста.

Реформатори загналися дальше ніж самі спершу хотіли. Як пару день опісля висловився Заграднік, не ходило їм так о справдешний розрив з Римом, як радше о те, аби „настрашити Рим“. Соціяльні демократи поставилися байдужно супроти нової „Церкви“. Для правительства ціла та та справа о стілько не мила, що вбиває новий клин між Чехів і Словаків. Бо католицькі Словаки на зборах в Сіл лаяйн запротестували торжественно проти назви „чехо-словацька Церков“ з тої причини, бо при її основанню ніде Словак не брав участи. Само правительство в своїм органі „Ческо-словенска Републіка“ ствердило, що „т. зв. Національна Церков“ не має опертя в якімсь елементарнім народнім русі. Та се не перешкаджає йому попірати нову „Церков“. І так прихилилося правительство до внесення партії Крамаржа і законом признало новій „Церкві“ часть церковних дібр католицької Церкви і то в тих парохіях, де приклонники нової „Церкви“ осягнуть 50% там цілий церковний маєток до них переходить, а де осягнуть 25% половину церковного маєтку.

III. Епископи проти „Єдноти“. Осудження схизми декретом конгр. св. Оффіціум з 15. січня 1920 р.

На конференції єпископів, що відбулася під проводом нового повного енергії архієпископа д-ра Кордача дня 14 — 16. січня, виступлено енергично проти схизми. Передовсім занятоя справою „Єдноти“. Їй закинено: „Що стреміла до демократизації Церкви, знехтувала в важних справах авторітет єпископів, присвоювала собі власть рівну їм,

а навіть висшу, в справі іменування архієпископа в Празі заняла неприхильне становище зігнорувати п'овагу Апостольської Столиці, критикувала в зухвалий спосіб спільне посланіє пастирське єпископів, стояла уперто за переведенням всіх реформ „Обнови“, навіть таких, що до яких їй кілька разів з авторитетного боку заявлено, що будуть відкинені, як пр. що до целібату. Вкінці що словом і письмами заохочувала до переведення тих реформ *via facti*“.

Відтак, відповідно до енцикліки „Pascendi“ з 8. вересня 1907, постановили єпископи, що на будуче дозволена буде духовенству організація лиш в межах єпархії. Існуючі союзи священичі мають перетворитися на стоварищення єпархіяльні. Нові статuti мають бути предложені Ординаріатам до одобрення. В них не можуть знаходитися справи, які належать виключно до компетенції церковної влади, а дотичать науки віри і обичаїв, церковної дисципліни і літургії. Заступник Ординаріату має мати одно місце і голос у виділі, його внесення мають взятися перші під обради, а про вислід повідомити Ординаріят. Засідання виділу і загальні збори мають бути подані до відома Ординаріату на 8 згл. на 14 днів наперед, протоколи предкладатися мають протягом 8 днів, а ухвали стають правосильні щойно тоді, коли Ординаріят не піднесе проти них ніяких замітів.

З інших постанов конференції єпископів належить згадати: загроження церковними карами тим священикам, що пробували заклүчити супружество; внесення до Апостольської Столиці на розширення примату праського архієпи. єскопа на терігорію цілої Републики; готовість пособляти матеріяльному положенню духовенства; перед іменуванням деканів і містодеканів можуть поодинокі кондеканальні священики внести на письмі і безпосередно Ординаріату свої заміти і бажання в тім напрямі; положення натиску на уділювання науки релігії в усіх школах в дотихчасових розмірах; упорядкування відносин між Церквою а державою після канонічних засад полишається Апостольському Престолови; згода на далекойдуче уживання народньої мови в літургії і на відправу старославянської Служби Б. в деяких днях в тих місцевостях, які в розвитку христіянства в дотичних краях мають історичне значіння. Вкінці для двигнення низшого духовенства з матеріяльної нужди рішили єпископи всі надвижки конгруї великих церковних бенефіцій в порозумінню з Апостольським Престолом відступати на доповнення недостаточної конгруї клиру. Архієпископ з Праги зробив зараз початок відступаючи значну часть своїх доходів на основання запомогового фонду для бідного духовенства. Притім висказав надію, що і з інших сторін вплинуть численні датки. Правительству пригадали єпископи його обовязок не нарушувати право власности і самостійний заряд церковних дібр, а з давнійше сконфі-

скованих дібр церковних платити належну ренту для доповнення конгруї клиру.

Декрет св. Officium з 18. січня 1920 проголосив всіх основателів нової „Церкви“ яко виключених з католицької Церкви (екскомунікованих) ipso facto з 8. січня і загрозив на случай упертого перебування в непослузі всіми дальшими церковними карами. Однак як передтим так і дальше пливають нездорові струї серед духовенства, котрі поривають навіть тих священиків, що не хочуть покидати Церкви. їх осередком є й дальше „Єднота“. Се виявилось на зборах краевого Товариства чеського католицького духовенства Чехії і чеського Шлеську дня 11. лютого, на яких ставлено опір зарядженням єпископів, тих „шовкових посторонків турецьких султанів“ і почувлись оклики: „Ми переведем реформи via facti хочби навіть мали бути за се екскомуніковані або суспендовані, та й на дальше будемо вважатися членами католицької Церкви“. Члени Митрополичої Капітули виступили послушно з „Єдності“, інші тривають в своїй упертості.

Оттак виглядає доси історія чеської схизми церковної. Є се факт сумний, та нема злого, щоб на добре не вийшло. Викинувши зі себе нездорові елементи і балаяст, чеська Церков вийде скріплена і піде лекше і певнійше вперед. В тісній злуці з Римом лежить її добро. Привернути сю тісну звязі і її скріпити — се задача нового енергічного архієпископа праського д-ра Кордача і праського нунція Мікари.

До статті: „Історичні значіння виразу „православний“^{*)} — слів кілька.

Автор статті об'єктивно, переконуючо і фахово заналізовав нам слово „православний“ так під зглядом етимологічним, як догматично історичним. Слово „православний“ дасться еще пояснити і під зглядом гомілетично-пасторальним.

Церков Христова має за задачу не лише всіх людей на учати, але і притягати — приєднувати до себе і до Христа Бога. А притягає вона людей ріжними способами, які їй піддає св. Дух. Між иншими також, як та добра Мати, по хвалами своїх добрих дітей, а наганями злі діти, а зичливостію і приступністю чужинців еще не своїх дітей. Особливо по хвалами старалася Церков від віків горнути до себе вірних; бож вже з природи і чужинець і грішники

*) Гляди ч. 1—2 „Ниви“ з с. р.

скорше навертається, jeśli його за щось похвалиться, ніж jeśli його ганяться і то явно та публично при других. А вже явна і публична похвала ділає дуже корисно не лише на хваленого, але і на других, хочайби грішників і ворожо для Церкви успосіблених. Між ріжними родами похвал уживає Церков дуже часто нині, а еще частійше уживала в давних часах похвал, так званих „epiteta ornantia“ т. є. ріжних похвальних титуляр і призви́ск, згідно зі звичаями своїх часів і народів.

Вже Гомер давав своїм богам і богиням, героям і другим особам ріжні епітета орнанція, як: аргіротоксос, пода-сокіс, і т. п. а Греки, як взагалі всі східні народи, любовалися загально в таких похвальних епітетах не лише в стосунку підданих і невольників до своїх кирів, базілевсів, диспотів і тиранів, але у взаїмнім стосунку рівних з рівними, і то нераз до пересади і підхлібства, облуди і фарисейства. Тому і Церков в тих часах послуговувалася зглядом своїх вірних також такими епітетами і похвальними висказами відповідно до особи та її заслуг для Церкви, або її вірности та послуху для Церкви. І так напр. св. Васи́лія назвала Церков „Великим“, Григорія — „Богословом“, св. Йоана — „Златоустим—Хризостомом“ і т. п. Імператора величала „благовірним“ і „богохранимим“, хоч не всі грецькі імператори були благовірні і не всі лишилися богохранимими. Так само і зглядом вірних, особливо присутних в храмі, уживала Церков часто похвальних слів і епітетів так в проповідях і науках духовних, як також і в богослуженнях, на котрих брали участь вірні, аби в той спосіб побожних вірних похвалити за їх участь в богослуженню і вірність для своєї Церкви, а других, що лише з цікавості прийшли на богослуження, чи на проповідь, приєднати на завсіди до своєї Церкви. Тому то слова „православні“ — „ортодоксой“ уживала Церков зглядом своїх вірних також в формі похвали, узнання їх побожности, а не конче в значінню стисло догматичнім — виключаючим, мовби лише до ортодоксів присутних в Церкві говорив проповідник свою проповідь, або священнодійствующий правив своє богослуження, а вже не-ортодокси, хочайби присутні, були ним виключені від слухання його науки чи богослуження. Тож під зглядом гомілетично пасторальним уживала Церков особливо в богослуженнях і проповідях того слова „ортодоксой—православні“ скорше лише в формі похвали й узнання побожности вірних, ніж (точно) в значінню догматичнім. І тому так в проповідях, як в богослуженнях можна би дуже легко заступити слово „православні“ — словом „побожні“, „релігійні“, як се в практиці нині Церков робить.

І еще одно. Богослуження церковні, особливо св. Літургія, є не лише способом внішного почитання і прославлення Г. Бога на землі, а Літургія є ще жертвою в честь

Г. Бога, але всі богослуження, не виключаючи і св. Літургії, є також фігуральними, притягаючими науками і проповідями для вірних і других на тім богослуженні присутних, лише що не в формі ораторській, але у формі артистичній і фігуральній (символічній). Тож як на проповідях звертається проповідник до своїх слухачів з зазивами і то часто похвальними на пр.: „Любі браття!“ „Побожні браття і сестри!“ „Побожні християне!“ і т. п. так також і на богослуженнях церковних і на Літургіях звертається священнодійствующий чи сам, чи через своїх діяконів до вірних, присутних, на його богослуженню, нераз з такими похвальними словами і епітетами як нпр: на Великім Вході на Літургії, де всім від папи почавши, дає при їх іменах похвальні титули. Тож і коли звертається до присутних в Церкві прочих вірних і їх не лише не лишає згадати, але і їх хвалить за їх віру та побожність явно і публично словом „...і всіх Вас православних християн“.

Отже ще раз повторюю, що слово „православний“, так в давних часах, як і нині уживається в Церкві не лише в значінню точно догматичнім, але також і в значінню гомілетично-пасторальнім, як одну з форм похвальних і титулярних. І в такім значінню і толкованню сего слова „православні“ можна би се слово сміло заступити яким иншим словом похвальним нпр. „побожні“, „релігійні“, — або і зовсім опустити в богослуженнях, як опускаємо його в проповідях без шкоди для богослуження і без шкоди для вірних, — так як нині і в світських справах і у відношеннях людей до себе, навіть зглядом своїх монархів і зверхників і властей редукуються титули і епітета *ornantia* до *minimum*, аби було менше пересади, підлещування і облуди. Бо нині в часах пари і електрики, праці і машини мало мають люди часу бавитися в війни, поєдинки і вигадування високопарних титулів, епітетів і панеґіриків, а затое загально всі посвячують свій час і сили праці і продукованню чогось хосенного для людей. — Так я розумію тоє слово „православний — ортодокс“. — А як в нас особливо тут в Галичині, нині розуміє загал тею слово „православний“? Жаль і сором се сказати. Се слово таке святе, таке чисте, як брильянт, як блискуча перла, таке величаве і похвальне, як найвисші похвали і релігійні признання, сталося нині для нас всіх загалом страшним, мерзким пугалом, страхопудом; гірше еще, — слово „православний“ сталося нині знаменем, символом, гаслом зради, єреси — мало „каменем преткновення“, воно сталося нині підлим, зрадливим, іскаріотським поцілунком самого Ісуса Христа — трутиною, жалом гадючим — те слово так святе, так чисте і невинне, як сам Христос Бог! І звідки така радикальна переміна? звідки і як ангел стався дияволом? слово спасення сталося словом прокляття і то вічного божого прокляття? Га! є слова, котрі

сквернять уста, які їх вимовляють; але є і уста, які сквернять найсвятіші слова,¹ які вимовляють. Дам маленьке порівняння. У Львові і в інших містах обходила молодіж пам'ять св. О. Ніколая, опікуна молодіжі. Зразу з почетом оден хлопець перебирався за св. О. Ніколая, і в ризах святительських ходив з дарунками від дому до дому, і всі дома радо його витали. Але з часом найгірша часть міської молодіжі на свій лад обходила пам'ять св. О. Ніколая. Ото оден з них, перебраний за св. О. Ніколая в святительських ризах, лазив ночами від шинку до шинку і по сутеренах камениць, а другі попихали і обкидали його болотом, снігом і посміховиськами. І дійшло до того, що хлопець шануючий себе не хотів перебиратися за св. Ніколая, а навіть не брав участі в таких свято-миколаївських оргіях. Так щось подібно зробили схизматики і єретики зі святим словом „ортодоксос — православний“, що нині побожний християнин-католик боїться, стидається і бридиться називати себе „православним“.

Отже не слово „православний“ сквернить і ганьбить уста і самого чоловіка, але радше уста і сам чоловік сквернить і каляє слово так святе, як слово „православний—ортодоксос“. — Що до мене, я був би за тим, щоби то слово „православний“ зовсім не уживати в наших Церквах ані на проповідях, ані в богослуженнях, бо наш нарід і так не розуміє догматичного значіння сего слова, а своєю вдачею „всім богам служити“ і честь їм віддавати, може і найчеснішого священика і найвірнішого католика представити перед тими, що дуже наслухують і наглядають наше духовенство в справах релігії, хоч самі звичайно не мають ніякої релігії, за шизматика, тому, бо „наші єгомость називають нас в церкві православними христіянами“. Зате можна наш нарід хвалити іншими словами йому зрозумілими. А слово „православний“ лишити для теологів і уживати його лише в ділах теологічних і наукових.

О. В. Коменда.

Допись.

Місії для народа. Глибокі рани релігійно-моральному життю нашого народа задала довголітна війна, а лічити ті рани се обов'язок тих, котрим повірене зістало добро людських душ. І без сумніву наука Божественного Спасителя — бо лиш вона є одиноким цілющим ліком — приверне утрачене здоров'я, если служителі Христові з повним пожертвуванням і апостольською ревністю стануть благовістити Слово Боже. Та на жаль війна і люті пошести прорідили ряди наших духовних борців так, що „жатва многа, ділателей же мало“.

Тому то радо прийнято вість про труди, яких піднялися около духовного добра нашого народа ОО. Редемптористи. *) Ціль їх конгрегації устроювати місії для народа. Доси, оскільки нам відомо, устроїли вони духовні місії в архієпархії Львівській на запрошення парохів в Любінцях і Гірнім, дек. Любінецького, в червні с. р., а в жовтні в Гряді, дек. Яричівського.

Величаві були се торжества народів! В Гірнім брало участь денно 5—6 тисяч народа, а при закінченню місії в поході хрестнім більше як 10 тисяч. Через повних десять днів, бо на так довгий час місія означена, народ слухав золотустих слів місіонарів з таким одушевленням і переняттям, що днем по науках не розходився для поживи домів, а живився їдою, принесеною з собою, нічю же перебував під чистим небом. Здавалося, що якби віджили ті часи, коли то Христос голосив свою небесну науку, а зібраний народ днем і нічю окружав свого Божественного Учителя.

В Гряді тревала місія від 16. до 26. жовтня. Проводили ОО. Редемптористи: ігумен Г. Кіцінгер (Бельгієць), С. Микуля (Чех) і С. Бахталовський. Предметом духовних наук, котрих денно було чотири, були правди вічні: ціль життя чоловіка, чесноти Божі, заповіді, особливо шеста і сема, обовязок реституції, послідні річи а також основне приготування до прийняття Т. Покаяння. Крім Служб Б. були місійні молення, як молебен до Серця Хр., Матери Б., Ектенія благательна (суплікація) і благословення Найсв. Тайнами. Науки були особно для дітей, для мушин і для женшин, але се лиш три рази. Загальним заохоченням до поправи життя, до св. Сповіді і видержання в добрім була проникнена кожда наука; при кінци бувала проповідь о Пр. Діві Марії, Матери нашій, і о її відношенню до Бога і людей.

Найторжественнішою хвилею, яка на ціле життя нестертими буквами записалася в серцях учасників, був хрестний похід. По відповіднім поученню о значінню того походу і о захованню мовчання в часі походу, двигнулися непроглядні товпи народа після означеного порядку. Попереду ішли діти, потім молодіж, дальше невісти а за ними мушини, всі після віку. Відтак 12 сильних хлопців, що повернули з війни, несли на раменах тяжкий дубовий хрест, а за тим священники з Найсв. Дарами. Потім несено другий, лек-

*) Оснувателем чизу Редемптористів або Лігуористів був св. Альфонс де Лігуорі, єпископ св. Агати Готів в королівстві Неополітанськім († 1787), котрий за згодою Климентія XII основав 1732 р. конгрегацію Спасителя з світських священників в тій цілі, щоби устроювали місії для навернення грішників, научали невіжих і ва приказ єпископа спомагали парохів в душпастирстві. В 6. Австрії ввів сю конгрегацію бл. п. Клементій Гофбавер († 1810) насамперед в Відні, а відтак і в інших місцевостях.

ший хрест з Розп'яттям Христа, умаєний цвітами. Похід замикав мішаний хор, що співав пісні до І. Христа. Обійшовши ціле село довкола, задержався похід на кладовищі коло церкви, де вкопано дубовий хрест, а провідник місії пояснив в прощальних словах значіння того. „Ми, місіонарі — говорив — сповнивши свою задачу, відходимо від вас, а на пам'ятку лишається отсе знамя першого, вічного Місіонара, нашого Божественного Спасителя, „хрест покути“. Скільки разів будете ви, ваші діти і внуки приходити сюди і клячатися під сим хрестом, буде він всіх взивати до покути... Ще другий хрест лишаємо вам, хрест з Розп'яттям Христа, котрий висіти буде на дверех вашої Церкви. Се „хрест любови“. Він пригадувати вам буде безграничну любов нашого Спасителя до людей“...

В хрестнім поході взяли участь зі Львова офіц. А. Білецький і д-р Дорожинський, з Зашкова декан Еліяшевський. Процесій чужих було дві: з Зашкова і з дочерньої церкви Сетихова, де місіонарі їздили проповідати і сповідати через два дні В місії брали участь також цосторонні люди, головно з Сетихова, Стронятина, Дорогошева і Зашкова. Св. Сповідь відбуло окіло два тисячі народа; місіонарі ходили також по селі і сповідали тих, що не могли задля старости або слабости прийти до церкви.

Д.

Наша молодіж - наша будучість!

Щире бажання причинитися по змозі до вироблення для нашої батьківщини як найгарніщих інтелігентних одиниць спонукало кружок людей світського і духовного стану заснувати

„МАРІЙСЬКЕ ТОВАРИСТВО ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ ШКІЛЬНОЇ МОЛОДІ“.

Загальною ціллю Товариства є рішучий всесторонній поступ молоді. Особливо змагає Товариство

1) Користаючи з гостинности часопису „Нива“, печатаємо наново цю відозву й прохаємо П. Т. читачів прийняти її з тою самою зичливістю, якої дізнала, коли першим разом розійшлася у світ. Марійське Товариство молоді, отворене 25. мая 1918. помімо 1 1/2 річної перерви, спричиненої історією рідної країни, розвинулося гарно й виказало невсипущу діяльність, гідну своїх ідеальних завдань. З почином сьогорічних літних ферій числило майже 200 членів і прихильників 8 співосновників 150-ох Добродіїв і звиш 37 зорганізованих кружків приятелів. Бібліотека зросла під хвилю (грудень 1920) понад 1.500 томів; випечатано й у великій часті поширено біля 14.000 примірників добрих публікацій, відбуто звиш 40 сходин із рефератами, викладами і дискусіями і повнено чимало інших благородних діл. (Управа М. Т. М.)

поглибить у молоді релігійні, етичні та наукові переконання, подати сильні мотиви для волі, склонити до переведення правд у життя й до ширення їх по силам у дальших кругах. Плекання вищих думок та ідеалів, правдива, розумна релігійність, пильна і витривала праця, чистість і рішучість характеру, те все частинні задачі Марійського Товариства.

Орудниками є: щире почитання Преч. Діви Марії Покровительки Товариства, правильна стріча і виміна думок із провідником, тижневі сходи членів, добірна бібліотека всестороннього змісту, дискусії, реферати, академії, плекання товариського духа, благородних розривок і самостійної ініціативи.

Блискуча, звиш 350 літня історія Марійських Товариств, започаткованих серед українського народу великим Велямином Рутським, їх знаменитий новітний статут і величавий сьогочасний розвій серед інтелігенції цілого світа дають запоруку на здійснення у великій мірі бажань та надій повстаючого Товариства. З другої сторони наша обновлена вітчизна більше чим коли інде потребувати ме людей всесторонніх, ідейних та справдішних, сильних характерів. Супроти цього Товариство сподіється найти симпатію і поміч у ширших кругах української суспільности.

З огляду на високі задачі Товариство іменно на початку приймає у свої ряди лиш найліпших учнів і через їх бажає впливати убагороднюючо на студентський світ. Кружок таких молодців із львівських українських шкіл уже згуртований.

Для цілей Товариства є конечною знатна готівка,¹⁾ що мусить повстати головно з ласкавих жертв зичливих людей.

Жертводавці, що обовязуються до сталої річної вкладки (від 2. Кор.) творять духовий „СОЮЗ ПРИЯТЕЛІВ МОЛОДІ“.

Хто з „Приятелів молоді“ одноразово, або ратами (до року) зложить найменше 50 Кор., стає „Добродієм“ нашого Товариства.

Хто зложить одноразово, або ратами (до 3 літ) найменше 500 Кор. стає „Співосновником“.²⁾

¹⁾ Грошеві засоби Товариства (до 25. мая 1920. року 9.097-85 К) уже вичерпані. Крім цього наслідком большевицької інвазії і перерви в поштовому русі устав правильний доплив жертв від Союза. Цим роком Товариство находиться без засобів, в такому стані, як перед 21½ роками, коли першим разом зверталоса з повним довірям до зичливих людей. (Управа.)

²⁾ Від 8. грудня 1920. „Приятелі“ жертвують щорічно хоч 5 марок (1 долар); „Добродії“ принайменше 100 марок (10 доларів); „Співосновники“ принайменше 1.000 марок (100 доларів.) —

Товариства і корпорації осягають права „Приятелів“, „Добродіїв“ і „Співосновників“ пожертвуванням подвійної суми.

Про одержання датків повідомляється висилаючих окремою карткою.

Члени союзу можуть лучитися в кружки по 5 осіб і прийняти на себе крім матеріальної помочи для нашого Товариства ще одно, або більше діл для добра молоді, особливо своєї місцевости. Приміром: можуть спомагати нас і всю молодь молитвою, єднати нових „приятелів молоді“, ширити добру лектуру, вчити занедбані діти й т. д., узгляднюючи потреби свого окруження. Для успішнійшої акції можуть кожного місяця, або довільно часто на запрошення вибраного провідника сходитися і свої наміри, працю та успіхи обговорювати. Провідник (-ця) вибраний на означений протяг часу, мав би лиш становище „першого між рівними“. Якщо завязалобся більше число кружків в однім місці, то поодинокі кружки носять назву: перший, другий, і т. д. відповідно до часу, коли повстали. При тім можна зазначити їх стан, прим: перший (молодців), четвертий (господинь) і т. д. Провідника (Провідницю) першого кружка просимо о подання своєї адреси і числа завязаних кружків. На його руки висилати ме Марійське Товариство молоді щорічні печатані звіти для всіх кружків дотичної місцевости. Се мати ме місце так довго, поки звіти не будуть оголошувані у вибранім Товариством органі. Провідник першого кружка доносив би нам рівнож про повстання нових кружків і евентуально інформував нас по праці „Приятелів молоді“.

Товариство Марійське молоді почувається до постійної вдяки для всіх „Приятелів молоді“ і 1) веде листу кружків; 2) пересилає їм щорічно звіти (як згадано вище) 3) моляться спільно за всіх „Приятелів“ на релігійних сходах; 4) старається кожного року в їх наміренні о Службу Божу.

Окриме цього за „Добродіїв“ 1) відправляється друга Служба Божа; 2) ведеться їх окремий список; 3) посилається кожному в жовтні річний печатаний звіт.

„Співосновників“ 1) запрошує Товариство як змога на свої прилюдні виступи; 2) печатає їх імена у щорічному списі членів; 3) в їх наміренню відправляється щорічно окрема Служба Божа.¹⁾

Мило нам також подати до відома, що пропонований нами „Союз приятелів молоді“ одержав ласкаве одобрення Високопреос. Митрополичого Ординарія. (6/7 1918. ч. 5509/18).

Пересилаючи нашу програму, просимо вступити у ряди „Приятелів“, „Добродіїв“ або „Співосновників“ нашого Товариства, і єднати нам дальших прихильників у кругах своїх знакомих. Впр. Отців прохаємо представити популярно вірним вагу

¹⁾ Всі Служби Божі за жертводавців правлено як в I-ому, так у II-ому році товариства і повідомлено Союз в „Місіонарі“ про їх відправу. (Управа.)

нашого діла для Церкви і батьківщини, як рівнож зобов'язання нашої вдяки,¹⁾ уладить оноразну, наперед заповіжену збірку і започаткувати утворення кружків. Творенням кружків, як сподіємось, радо займуться Ревнителі (-тельки) Товариства „Апостольство молитви“. Рівнож о ласкаву поміч прохаємо Впов. Панів Учителів і Пані Учительки, Впов. Панів Богословів, як також П. Т. Провідників читалень.

Всю переписку в ділах нашого Тоаариства, як також грошеві датки прохаємо слати на адресу: „Марійське Товариство Молоді“ Львів, вул. Коперника ч. 36.

Львів, у липні 1918 р.

З правдивим поважанням

ЗА КОМІТЕТ:

Ізидор Громницький
директор гімн.

Др. Остап Макарушка
Інспектор сер. шкіл

Др. В. Вергановський
проф. унів.

о. Іван Туркевич
проф. гімн.

о. Леонід Лужницький
проф. гімн.

о. Др. Й. Маркевич УСВВ.
провідник М. Т. мол.

НОВІ КНИЖКИ.

Max Herzog zu Sachsen. — Messgesänge, Dreifaltigkeits und Auferstehungslieder, Dresden 1918. Verl. d. kön. Buchh.

Два томики чисто релігійної поезії, се не абиякий воєнний дарунок і несподіванка, яку зробив нам знаний дослідник східних літургій і обрядів князь Макс саксонський. Дотепер не стрічали ми його між Парнасістами. Він давав себе знати науковими працями над східними літургіями і Патристикою, знаменитим переводом гомілій св. Івана Золотоустого на німецьку мову і всіх східних літургій на латинську мову, запаленою вимовою в викладі про Схід, по якому робив подорожі і знав його ліпше ніж хтонебудь з поміж сучасних. Хто чув його виклади в Семинари у Львові в 1910. р., сей мусів завважати також той поетичний полет і красу, з якою Він, цитуючи св. Письмо і літургічні вискази в грецькім, сирійськім, коптійськім язиці, малював чудові образи забутих і упавших нині Східних Церков св. Василя, Івана Зол., Кирила алекс., Єфрема Сирина аж до Дамаскина. Поезія ся, якою натхнув його християнський Схід, знайшла свій глибокий вираз в двох симпатичних томиках літургічних, троїчних і воскресних (недільних) пісень

Літургічні пісні або співи підчас Сл. Божої призначені для практичного ужитку латинської церкви на неділі і свята

¹⁾ Многих Громадян приєднали для нашого Союзу св. Жертви, що про їх правильне приношення дбає по всі часи наше Товариство. (Управа.)

цілого року. Уложив їх автор в протягу 1916/17. р., будучи військовим духовником, для потреб своїх жовнірів на підставі дієцезального співанника саського королівства. Тому цілий Перший Томик сих пісень назвати можна продукцією чисто воєнною. Поетична творчість автора черпала взнеслі релігійні думки з літургічних антифонів, Апостолів і Євангелій а передовсім з молитов канону, які в латинській літургії змінюються відповідно до різних свят. Що до форми ішов автор за мельодією і метром дієцезального співанника, через що дав щось скінченого і готового, що можна відразу співати в часі Сл. Божої, не очікуючи появи нового композитора. В склад співу одної Сл. Божої входить 7 пісень: Introitusgesang, Offertoriumsgesang, Sanctuslied, Wandlung Agnus-Dei-lied, Kommunionlied, Segenslied. З тих пісень Introitus — Agnus Dei — і Segenslied тримаються стисло мотивів антифонів і Євангелій призначених на неділю, иньші є менше або більше свободною релігійною поезією о взнеслих догматичних думках. Тут подаю в перекладі зразок такої поетичної творчости на Різдво виитої в пісні Agnus Dei:

Для нас народилась
Дитина люба,
Зі світа уступила
Гріхозна згуба.

Справ нам духовий пир,
О Боже ягнятко,
І приближи нам мир
Ти мира дитятко. (Messges. I. 45.)

Другий томик обнимає пісні троїчні (числом 55) і недільні (числом 58). Вони також призначені для літургічного ужитку іменно в часі вечірні, а склад їх приноврелений до мельодії саського дієцезального співанника, однак мають для нас тим більший інтерес від попередних пісень, що вони є наслідуванням східних взорів, іменно канону недільної полунощниці Митрофана еп. Смирни і канону недільної Утрені св. Дамаскина. Автор пішов нарочно за тими взорами Сходу, щоби зробити більше явним характер дня Господнього, який цілком не проявляється в латинських утрєннях чи вичірнях. Майже всі троїчні пісні скомпоновані на основі біблійних текстів, в котрих виразно, символічно або з ледво замїтним натяком міститься висказ про св. Трійцю; 1. Мойс. 2, 26; 11, 7; 5, Мойс. 6, 13; Псал. 32, 6; 35, 11; 41, 2; 44, 3; 45, 5; Пс. 50; 66; 109; 147, 7; Мудр. 9, 17; 7, 22; Іс. 6, 3; 11, 1; Езек. 37, 1; Дан. 3; Мат. 17, 1; 28, 19; Лука, 2, 25; Ів. 3, 1; Діян. 2, 28; 3, 6; Рим. 1, 7; 11, 33; 2 хор. 13, 13; фїл. 2, 10; 1 кор. 15, 28; 1. Пет. 1, 2; у всіх троїчних піснях автор держиться цитату св. Письма, який переводить консеквентно через всі строфи. Для приміру наводимо опис херувимської пісні, переведений на основі Пророка Ісаї 6, 3. сл:

В душі ходаки чим скорійш стягай,
 І духа піднимай у гору,
 Всю земну суєту від себе відганяй,
 До небесного піднесись простору!
 Найбільшу пісню заспіваєм ми,
 Незнану еще сотворінню,
 Що співають Ангели своїми грудьми,
 Перекажем новому поколінню.

Було еще в старім Законі,
 Ісаія Пророк
 Видінне мав: На пишнім троні
 Сидить сам Господь Бог;
 Два Херувими коло трону
 Навколішках клячуть,
 Шість крил одному і шість другому,
 Три рази ними бють:

І разом голос свій підносять,
 У діл схиливши зір
 Із пошанівком так голосять —
 Як хочеш вір не вір —

„Так свят, свят, свят є
 „Сил Владика,
 „Всю землю наповняє
 „Його слава велика!“

В Новім письмі читаєм тоже
 Про дивні животины,
 Що обступили крісло боже,
 І голос їх не гине:

Так „свят, свят, свят“
 Тебе славлять
 Ангелів чудні лики
 Боже Отче, Сине й Душе
 Тройце свята во віки“. (Dreifall ст. 65.)

Найбільше свободи проявляє автор в воскресних піснях призначених на співання в часі недільної вечірні. Свобода творчости автора в тій часті пісень полягає в тім, що він не бере цитату св. Письма за головний мотив (Leitmotiv), але снує свobodно воскресні думки, покликуючися лиш ту і там на св. Письмо або на св. Дамаскина, якого старається наслідувати (пр. в пісні 4-тій).

Всі ті літургічні, троїчні і воскресні пісні є цінним вкладом в німецьку духовну літературу. Супроти невеликих проб духовної поетичної творчости, які дав парох Ліматалю фон Шенніс (в Швайцарії, кантон Ст. Галлен), переводячи поезією псалми і оброблюючи поетично деякі тексти св. Письма, буде се смілий крок наперед в релігійній німецькій поезії.

Бажаємо достойному авторови як найбільшій популярності!

О. Д-р. А. Іщак.

УСТАВ БОГОСЛУЖЕНЬ З КАЛЕНДАРНОМ НА 1921 РІК

зладжений

о. ОМ. ГОРЧИНСЬКИМ

і одобрений всіма трома Ординаріями є до набуття в Ставропігійській Книгарні у Львові, Руська 3. а також в Перемишлі і Станиславові

по ціні 15 марок, а з пересилкою 20 м.

Важним доповненням його є

Устав на рік 1920.,

що містить в собі річі загальної вартости, на які в сегорічній Уставі покликується.

Стоїть лиш 6 марок.

Позір! Українське студентство!

Вже появилася Календарець для укр. студентів і студенток „ІДЕЯ“

на 1921 рік. Обєм 80 сторін, багатий зміст, — актуальні думки — статут „Ліги Укр. Студентів“ — вказівки для студ. організацій — практичні записники — найдешевіща ціна. Можна дістати в усіх більших гал. книгарнях. Головний склад:

**Львів, вул. Петра Скарги ч. 2а,
В. МЕЛЬНИК.**

Ціна 8 марок. На посилку 2 марки. Для купуючих більшу скількість (бодай 50 примірників) 20% опушту.

Календарець, повинен найтися в руках кожного ідейного студента і студентки! Спішіться, бо наклад — — — уже кінчається! — — —

До українських студентів і студенток!

Гурток приятелів студентства хоче приступити до видавання

СТУДЕНТСЬКОГО ЧАСОПИСУ,

в якому поміщувалося б головні студентські праці і який єднав би все ідейне українське студентство. Інші культурні народи мають чимало таких часописів. — Ми ні одного. О скільки можна передвидіти, часопис виходив би в об'ємі 24 ст. 8-ки що 2 місяці, а одно число стояло би 8—10 марок. Для молодших окремих відділів часопису.

Будьте ласкаві, дайте знати карткою, скільки ваших товаришів (-ок) бажало би передплачувати, щоби можна знати скількість накладу.

Спішіться, щоби можна приступити до печатання. Піврічна предплата виносить 30 М п. — Зголошення й ев. ласкаві добровільні жертви приймає з чемности М. Мох студ. ун. Львів, Содова 4 партер. Як що видавання не було би можливим, то жертви обернуться для добра молоді, або звернуться (відчислюючи пересилку) жертводавцям.

Канцелярія Тов-а „Просвіта“ Львів, Ринок ч. 10. ІІ. поверх, поручає

Народній Календар на 1921. рік Тов. „Просвіта“.

Сеторичний календар се книжка 15 аркушів друку формату великої чвірки, окрашений на титуловій сторінці окладки гарною вишитою національною червоною каліни роботи арт.-малюра Ів. ГРУША, обнімає розширений до практичних цілей приспособлений астрономічний календар, виготовлений спеціально для Тов-а „Просвіта“ проф. д-ром Вол. Кучером з обчисленням сходу й заходу сонця і місяця кожного дня в році, справлений проф. д-ром Іваном Крипакевичем український історичний календар, церковний календар греко-укаї, православієв, римо-кат. і жиїівських свят з наведеним гласів і євангелій на кождіу неділю в році, та коротким уставом, зладжений о. рек. Ом. Іоричинським. Крім власнею календарюма має календар обіату літературно-поучуку п. н. „На ріках вавилонських“ яко д. ч. „Народної бібліотеки „Просвіти“. Поміщені там історичні і з сучасної хвилі оповідання, нариса та вірші знамих і нотих кождо, С. Шиха, В. Мартинюка, О. Олеся, О. Костельницька, Гр. Труха, П. Стаха, А. Волошка, С. Кабаровської, А. Лохомовича, В. Карповича, д-ра М. Чубатого, проф. Д. Коренія, попередітані вибраними віршами Шевченка, Франка, Руданського й гваріями словами українських письменників, Натоліона, Нішного; політично-інформаційні статті д-ра М. Догинського, І. Славянского; статистичні І. Суходольського; з медичини д-ра І. Курця; з судово-правних поряд д-ра О. Надраті; всесторонно обговорений огляд подій за 1919/20 рік Д. Догинського, посвяту жертвам української Армії та посмертну владку важніших Українців, що в сім році умерли.

ЦІНА ВСЕГО 65 Марок за примірник. При замовленнях понад 10 до 50 прим. включно дається 15%, а при лиш замовленнях понад 50 прим. 20% опусту. Замовляти можна лише в канцелярії Тов-а „Просвіта“ Львів, Ринок 10. До ціни календаря належить доплатити 7 Мп. на порто і опакування. — Спіштіть з замовленнями, бо наклад невеликий, а з 1. січня 1921 р буде підвищена ціна о 20 Марок.

РІВНОЧАСНО З КАЛЕНДАРЕМ ВИЙШЛИ

„УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ДУМИ“

д-ра Філірета Колесси

перше загально-доступне видання усіх українських дум з історично-критичними обясненнями, світлими кобарі, нотами та вишитою українською Гомера, зробленого спеціально для Тов-а „Просвіта“ арт.-мал. Ів. Грушем, 10 аркушів друку великої збірки, яко з. ч. загальної бібліотеки „Просвіти“, накладом Тов-а „Просвіта“ по дешевій ціні всего 90 Мп.

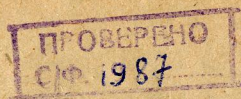
ЗАРАЗОМ ПОРУЧАЄ ТАКОЖ КНИЖОЧКУ

„ПРО КУБАНЬ І КУБАНСЬКИХ УКРАЇНЦІВ“

Володимира Гнатюка

перший у нас історично-політичний огляд мало ширшому загальному звисюі української Кубані від давніх початків аж до біжучої хвилі, яка появилася яко з. ч. „Народної бібліотеки „Просвіти““ накладом Тов-а „Просвіта“, Львів, 1920 стр. 50 малої чвірки по ціні 16 Мп. від примір. Спіштіть з замовленнями — поки ще дешево до канцелярії Тов-а „Просвіта“, Львів, Ринок ч. 10.

450

ИП 22658
1920

БІБЛІОТЕКА
НАУКОВОГО ТОВ. ІМ. ШЕВЧЕНКА
у Львові.

III

8767.

8767

Жива

1920р.